

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА

місячник літератури, мистецтва, критики,
наукового і громадського життя

Рік III. ч. 7 (25)

Липень 1957 р.

Ціна 50 н. пф

УКРАЇНА МІЖ ЗАХОДОМ І СХОДОМ

ьогодні поділ на Західню і Східню Європу перестав бути актуальним. Світ все пильніше вдихається в обличчя Росії і знаходить в ній все більше азійських рис. Росія, в якій вбачали Східню Європу par excellence, стає чимсь в роді азійського номадського ордену. Benedetto Croce в своїй «Geschichte Europas im neunzehnten Jahrhundert» (Zürich-Wien, 1947; італійське видання 1932 р. під заголовком: «Storia d'Europa nel secolo decimonono») виключає навіть історичну російську імперію з Європи, кажучи: «Єдино про Росію не можна твердити, що вона належала до Європи, хоч царизм і перебрав європейський абсолютизм з його технічно-урядовими і мілітарними організаціями» (стор. 87). Все частіше зустрічаємося з висловом «неєвропейський світ» в прикладанні до Росії.

Це многозначний факт. В очах світу Росія зійшла з європейського шляху, і це відбулося й на оцінці її минулого. Тим часом самі обставини вели її до наближення з Європою, і якраз 19 ст., якому присвячена праця Кроче, дає, може, й найбільш виразні докази прагнення не «від Європи» а «до Європи». Принаймні значна частина російської передової, опозиційної інтелігенції жила тоді європейськими ідеями і до певної міри й європейським духом, включно до марксизму, який радянська Росія зробила основою свого буття, звичайно, в переробці на свій фасон.

Взагалі в новітній історії Росії визначну роль грає боротьба між європейцями і антиєвропейцями або самобутниками. Ця боротьба прийшла в добу Радянського Союзу до певного закінчення; перемогли самобутники з їх гаслом не наближення до Європи, а віддалення від неї. Росії надано значення не тільки окремого континенту; більше того, Москва претендувала на роллю нового світового центру. Разом з тим і європейські ідеї перейшли на Сході суттєву трансформацію. Навіть такий симпатик радянської Росії, як Томас Манн (див. «Thomas Mann und „die gute alte Zeit“», Die Welt, 1950, ч. 109) примушений визнати: «Результат (революції) був інший; він був російський: автократія і революція в результаті знайшли себе, і те, що постало перед нашими очима, є автократична революція як місія для визволення світу».

Для нас, українців, трагедія полягає саме в тому, що в Європі призвичаїлися дивитися на Східню Європу як цілість і ідентифікувати її з Росією. Тим самим нас ніби примушено поділяти долю росіян. Відмовлення Сходу європейськості означало, що й Україна переставала бути частиною Європи, що й Україна мала бути Азією або Євразією.

Тим часом Східня Європа зовсім не є цілість. Вона складається з дуже складних і назовні нелегко помітних компонентів. Погляд на Східню Європу як цілість, можна сказати, навійний світові влучною російською пропагандою, який в першу чергу рабський улягли німецькі історики (починаючи вже з 18 ст.) і поширили його в усьому культурному світі.

В наукових колах інтерес до проблеми — що є Заходом і що є Сходом Європи — був і залишився значний. На 5-й міжнародній конференції історичному конгресі, що відбувся 1923 в Брюсселі, виступав з доповіддю на тему поділу Європи на західню і східню частину поляк проф. О. Галецький, німець І. Пфіцнер говорив про те ж на 18-м німецькому історичному конгресі в Геттінгені 1932, чех І. Бідло на 7-му міжнародному історичному конгресі в Варшаві 1933. З приводу цієї останньої доповіді виникла жвава дискусія, результати якої були подані до відома загалу в Zeitschrift für osteuropäische Geschichte (Берлін) за 1934 рік в статтях проф. Геча, Д. Дорошенка й інших. Доро-

Це остання з неопублікованих праць Крупницького, що ми їх мали до диспозиції, передана покійним редакції «УЛГ» за кілька тижнів до його смерті.

Борис КРУПНИЦЬКИЙ

шенкова стаття вийшла під назвою: «Was ist osteuropäische Geschichte?»

Доповідь І. Бідло була цікава тим, що він поширював коло тих країн і народів, що мали належати до східноєвропейського світу. Чеський історик поділяв європейський світ на два культурні кола: романо-германське і греко-слов'янське. До греко-слов'янського належали, на його думку, православні слов'яни, і Схід включав в себе таким чином і Східню Європу і так звану Південно-Східню (Балкани, включно з Грецією). Як бачимо, й Бідло спирається на старий, традиційний та загально уживаний в Європі поділ за культурним принципом. Вихідний пункт — дві світові культури: в основу Сходу покладено Візантію, а в основу Заходу — Рим.

Ще й в наш час такий дослідник як Bertrand Russel (див. його статтю «Die Einheit der westlichen Kultur» Der Monat, 1949, VII, стор. 24) говорить: «В історичному сенсі єдність Західньої Європи стоїть на римській імперії і на римській церкві. Для поділу римської імперії на східню і західню частини природним вихідним пунктом було, з одного боку, те, що Схід розмовляв по-грецьки, а Захід по-латинськи, а з другого боку, що в східній державі панувала абсолютна монархія як традиційна форма управління, в той час як Захід спирався на мінливу республіканську минулість, про яку громадяни зберегли свідомість аж до загиби держави».

Також і Тойнбі в своїй відомій праці про світові культури виходить з поділу (за культурним принципом) на західню культуру, західне християнство, до якої належать, наприклад, США, Великобританія, Франція або Голландія, на візантійський світ з Грецією, Сербією або Росією, на ісламський світ і т. д.

Звичайно з цього робилися і робляться відповідні висновки: Захід — це свобода, а Схід — абсолютизм, перший заступає право, другий — силу, один об'єднується на індивідуалістичному принципі, другий на колективному (община, задруга, колектив), в першому панує дух досвіду, неспокою, руху, динаміка, в другому дух зречення і пасивного страждання. В першому — церква рівнорядний партнер державі, а то й прагне бути понад державою, в другому церква — слуга держави.

Скільки ці трафарети розминаються з дійсністю, а особливо сучасною дійсністю, видно хоч би з тих процесів, через які зараз переходить радянська Росія. Безперечно, Росія вибрала євразійський шлях, хоч мала вже в собі чимало європейського змісту і європейських форм, чому свідком не тільки часи Петра I і Катерини II, але й Олександра II з його реформами.

Але це Євразія своєрідного характеру: тут слов'янство пошло під вплив не цивілізованих країн Азії (Індії, Китаю тощо), але азійських номадів. Сьогоднішня Росія зовсім не живе зреченням, пасивністю. Вона повна динаміки, активності, і ця примітивна, як б сказав, номадська динаміка зовсім не те, що ми розуміємо під азійським світоглядом і азійською реакцією на речі. Це не Індія з її релігійно-філософським відштовхненням від життя, з негачією життя, це не Китай з конфуційно-родинним ідеалом гармонійного життя, спокою, рівноваги в собі і з оточенням, це не Японія з її культом предків і імператора, та й ці країни переходять сьогодні — скорше чи повільніше — в іншу, більш активну стадію свого життя.

Ця російська динаміка — динаміка нації в поході, на конях та з танками (сьогодні танками) колишніх Аттіл і Чингіс-ханів, динаміка орди, що, забезпечена європейською технікою, вирушила на завоювання світу. Старі традиції життя, в яких все ще були значні європейські впливи (хоч би в 19 ст.), в яких була і пасивність і почасти непротивлення злу

Що таке свобода?

Лев БІЛАС

Коли Ісус Христос сказав пам'ятні слова: «Відайте кесареви кесаре, а Богові Боже», фарисей, оповідає євангеліст Матей (XXII, 15-22), задум яких ввести Його в конфлікт з владою провалився, відійшли засоромлені. Вимога відділення кесаревого від Божого, видно, не потребувала уточнень і не справляла більших труднощів.

Зараз наша ситуація складніша. «Кесареви» зросло в нашу добу застрашуюче, стало на наших землях тотальним, всеобіймаючим медіумом. В зв'язку з цим стає зрозумілим, що воно стало найважливішою проблемою нашої доби. Один з найближчих знавців біблії, ізраїльський теолог і філософ Мартин Бубер, інтерпретуючи вищезагадані слова Христа, висловлює думку, що вони сто-

сувалися тільки дійсності тогочасної, а не всіх можливих ситуацій і що вони ніяк не легітимують всіх тоталістичних претенсій політичної влади їй повинуватися.

Сфера кесаревої «civitas terrena», яка до останніх десятиліть ще ніколи в історії не була всеобіймаючою, поділилася, на Заході, в ході його розвитку, на ряд самостійних, автономних життєвих областей, які свою автономію завзято боронили проти всіх спроб із боку якоїнебудь однієї сфери їх собі підпорядкувати. Це явище стало стимулом до постановки феномену європейської свободи.

Але, рівночасно з ростом свободи й емансипації індивіда, почали рости — згідно з влучно заобсервованим Спенсером законом — сили уніфікації й тоталітаризму. «Кесареви», сфера політична, висунула претенсії бути сферою всеобіймаючою, тотальною, проглотити цілу людину, приписувати їй не тільки, що вона має робити, але й що вона має думати, задля чого жити й умирати, що любити, а що ненавидіти.

Ледве Захід, когшом найбільшої з воєн і мільйонів жертв, встиг перебороти цю внутрішню ворохобню проти власного духа, постала для його свободи нова, смертельна загроза: Радянський Союз, найбільше тоталітарна держава в історії, цілком якої є знищення свободи, став однією з найбільших потуг світу. Тим самим перед Заходом виринула нечувано досі дилема: якщо війна атомовими бомбами має шанси знищити все людство; якщо, рівночасно, нежиття атомової бомби, на випадок війни з більшовизмом, правдоподібно доведе до втрати свободи; на що в такому випадку зважитися?

В зв'язку з маривом атомової війни, останнім часом висловилися найвизначніші науковці, філософи, мистці вільного світу. Треба сказати, що виступи більшості з них, не виключаючи Альберта Швайцера, хоч їх інтенції вище якогось підозріння, обходили суть проблеми. Закликання і перестороги не помо-

К. Ясперс

жуть, коли не врахувати діючих сил, існуючих реалітетів і людської природи; навіпаки, можуть бути навіть шкідливими, якщо затемнюють суть проблеми. Підкреслюючи загрозу біологічної смерті людства в результаті атомової війни, вони переважно забували з'ясувати, про що в такій війні мало б іти, що кожне рішення: за і проти вжиття атомової бомби мало б сильні аргументи в свою користь.

Всю глибину кризи й «межову ситуацію» (за його власною термінологією), в якій перебуває Захід, а з ним усе людство, накреслив у своїм недавнім виступі по радіо та в своїх публікаціях один з найвизначніших сьогочасних філософів, співтворець екзистенціалізму Карл Ясперс.

*

Чи Захід має що боронити? Чим є «свобода», на яку всі посилаються, навіть ті, які її фактично топчуть і гвалтують? І чи те, що й вони на неї посилаються, не доводить, що загал її прагне, що вона не переставє бути його найвищою вартістю?

Свобода, каже Ясперс, це переборення як зовнішнього, що нас зневолює, так і власної сваволі. Вона вимагає глибини людської комунікації самобутніх індивідів і свідомого зусилля для втримання свободи загальною, суспільно-політичною. Все, що має власне буття і сенс, повинно знайти в ній місце. Передумовою свободи є тому якнайширший горизонт. Вона проявляється в полярності й протилежностях, які з себе виділяє, й які зумовлюють, що з кожної позиції розвивається протипозиція. Свобода це розумність (Vernunft) безмежної одвертості, і вона шепає, коли ця безмежність обмежується екстремом в одному напрямі, в бігуні, що робиться цілістю.

Вільний є тільки той і тоді, чий рішення не є свавільні, але є вислідом розуміння дійсності, яке, щоб було правильним, мусить бути їй адекватним. Тоді, що ніяк пізнана людиною правда не є остаточною (тут мова про правду істинну, експериментальну, не про трансцендентну, об'явлену), людська свобода, що збігається з конечністю правдоподібною, остається все крихкою, тимчасовою. Справжня свобода знає свої межі: коли б їх не було, людина була б Богом. Через це свобода все в дорозі, в діяльності русі й не знає спротиву.

(Далі на 7 стор.)

(Далі на 2 стор.)

Олександр ШУЛЬГІН

Мої дитячі та юнацькі спогади про село

IV. ОСТАННІЙ КОЗАК НА ПОЛТАВЩИНІ — МИКОЛА УСТИМОВИЧ

Зовсім інший характер мав мій рідний дядько Микола Миколайович Устимович. Жив він у маткові, що дістався його дружині Любові Олександрівні, доньці відомого в Харкові професора медицини Кузнцова, а по матері вона була княжна Кудашева. Маток цей, В'язів, знаходився тільки за півтори верстви від Сохвиного. При цьому селі було в Устимовичів 300-400 десятин, але головні землі лежали далі. При поділї матку діда баба віддала йому половину — 1 000 десятин при селі Бурбени — родове село Устимовичів, за 5 верстов від Сохвиного, та коло 200 десятин луку аж за Сулою, де збереглися табуни коней ще з козацьких часів. Пізніше він придбав собі ще великий маєток у Липнягах, десь за десять верстов від В'язівки. Мав у Бурбени винокурню, а в Харкові великий дім. Словом, був багатю людиною, надзвичайно рухливою, охочою до різних нових підприємств. З освіти інженер, він вічно роз'їздив, хоч свої розкинені 3 500 десятин доглядав сам, за допомогою прикащиків. Але це не поміркований Кость Леонтович, а на додаток необережний та надто сміливий. А головне кохався в конях і мав табун добрих, золоті масти 300 коней. На цьому ґрунті не один пан на Полтавщині втратив свій маєток. Микола Миколайович зберіг свій аж до самої революції, але кризу він пережив не одну, коли приходили реченці сплати боргів, а готівки не було. В таких випадках шоразу відбувалася наступна сцена. Дядько приїздив до бабусі, був сумний, дуже йому боліла голова, на яку він насував смугу шапку, та, розмовляючи, все ходив туди й назад по великій ідальні. Баба з острахом дивилася на нього, відчуваючи щось недобре; нарешті він признавався, що не має чим заплатити боргів та що на його масти можуть накласти арешт. Тоді починала бігати по хаті баба, з компресом на серці вона роками слабувала на серцеву недугу), нарешті вирішувала: «Гарантую борг!» Тоді в дядька голова починала боліти менше, а як кредитори (звичайно євреї) довідувалися про це, то казали: «Ну, як бариня гарантує, то все гаразд». Таке було до неї довір'я в цілому повіті.

В'язів — це величезна «еконіомія», що обслуговувала в значній мірі всі землі, там же був і осередок конярства, де знаходилися стайні, а в них стояли знамениті жеребці, дядькова гордість. Панський дім був дуже великий, хоч і родина була велика: 5 душ дітей, всі хлопці. Багато кімнат лишалось для гостей, кілька салонів, величезна зала та просторий кабінет дядьків. В тому домі не було того зразкового порядку, що в Литваках. До того скрізь валялися улюблені мисливські пси. Іноді господаря не догляне, то й порох покриті меблі, але все приводилося до ладу на приїзд гостей, а вони раз-у-раз наїздили до цього гостинного, для всіх (звичайно, поміщиків і харків'ян) відчиненого дому. Перед домом лежали широчезні луки, оточені деревами та ліском. Все це нагадувало англійські парки. З другого боку був великий овочевий сад. В протилежність до досить зanedбаного сохвинського саду, все тут було зразково організоване. Сама тітка, хоч і дитина міста, що й по-українськи ледве говорила, знала добре садівництво, сама працювала та доглядала дерева та заохплена була цим садом, як дядько казав. Але кінями і вона дуже цікавилася. Овочі в неї були знамениті, хоч на виставку посилали!

Я назвав дядька «останнім козаком на Полтавщині». Пригадую, їхали ми верхи степом з моєю дружиною, тоді ще нареченою, що приїхала була до нас у гості. І ось бачимо скаче на чудовому коні козак у широких шараварах, вишитий сорочці, в чумарці й смугавій шапці, з довгими козацькими вусами. Бачить нас і привітно махає рукою. «Що це? — питає Лідія Василівна. — Звідки взявся цей козак?» — Це дядько...» Для мене ця постать була звичайною, бо інакше, принаймні на селі, він не вбирася. Традиція предків, не дивлячись на всю його лояльність до сучасної влади, глибоко в ньому трималася.

Найбільше свято у В'язівку було тоді, як наїздила війська комісія ремонту, з генералом на чолі, приймати для війська дядькових коней. Тоді з'їздилися десятки близьких і далеких сусідів, столи накривали на 30-40, а може й більше людей, горілка (хоч дядько її не пив) та вино лилося рікою. Ввесь двір на горі повнісінький чужих карет, стайні — чужих коней, а кучері так само бенкетували і напивалися до нестями...

І ось одного разу дядько влаштував справжні кінні маневри. Сам надів стародавній гетьманський стрій, а синів та декого з молодих гостей повдягав козаками, другу ж частину гостей московськими жовтими «уланами». Між ними мав відбуватися бій. На великих луках, перед

домом, спершу з'явилися «улан» та «зайняли позиції». Потім з'явилися козаки. Мав початися бій, і в цю мить, як куля, вискочив «гетьман» з шаблякою — мій дядько. «Удар» козаків був такий, що звичайно «улан» мусіли тікати...

Іздець з дядька був знаменитий. Любив з усім гуртом родинним — жінкою, дітьми та приятелями полювати на зайців з собаками. Виїжджував зовсім ще диких коней. Але не раз розбивався ледве не на смерть.

Козацько-українські мрії з самого дитинства були в його душі: мама й дядько вчилися в пансіонах у Москві, в неділю діти сходилися і згадували дім та Україну. Все московське було їм чуже, і тоді малий хлопець оповідав своїй сестрі, з якою в ті часи вони були великими приятелями, про свої мрії відновити козацтво, стати гетьманом, визволити Україну. І дивна річ, коли в 1918 році шукали гетьмана, він був одним з кандидатів, але підтримав П. П. Скоропадського і підруку провадив новообраного гетьмана на Софійську площу в Києві. Він же був першим прем'єром гетьмана (кілька днів) з титулом отамана ради міністрів. Отак мрії хлопця майже обернулися на дійсність...

В дядьковому кабінеті, де стояв завалений паперами стіл, на якому було тро-

хи книжок, по кутках стояли два бюсти — Шевченка й Роголя, звичайно, як автора «Тараса Бульби». Але перед революцією дядько не мав ніякого відношення до українського національного руху, був дуже лояльний до тодішнього стану речей як соціально, так і політично. Брав участь у діяльності земства. До його голося там прислухалися, бо він був людиною розумною та вмів добувати висловити з притиском і енергією. Мав дуже товариську вдачу і в себе та в гостях був «душею товариства». Умів говорити з селянами, вони його поважали, але все ж не любили, як і всіх поміщиків, та ще й боялися його, бо як ввіймас на гарньому вчинкові, то вмів дати доброго прочухана, особливо як розсердиться. Однак еством своєю він був добою людиною, а в біді міг людям і допомогти.

І ось дядько й мати моя, двоє нерозлучних приятелів у дитинстві, в житті стали антагоністами. Коли мати боготворила свого батька, Миколу Андріановича, сприймала всі його шляхетні, народолюбні, ліберальні ідеї, переймалася ними до кінця, до логічних висновків, яких дід не робив, Микола Миколайович замолоду, як це буває з дітьми, в усьому стояв до свого батька в опозиції. Може це було наслідком того, що він не бачив послідовності в поведженні. Але це мос-

Що таке свобода?

(Продовження з 1 стор.)

Цей рух свободи є в думанні можливіми завдяки розумності (Vernunft), що є чимось більшим від розуму (Verstand), який думає в альтернативах. Поеднуючи ці альтернативи з собою, розумність старастається їх перебороти. Виходить, що справжня, необмежена свобода можлива тільки в сфері чистого думання.

Там, де думання мусить зважуватися на якусь конкретну можливість, воно опріділюється цим рішенням як вільне, але рівночасно обмежується, визбувається частини своєї свободи. В цій реальній сфері, сфері людського співжиття, свобода є можлива тільки в повсякчасній комунікації всіх із всіма.

*

Гарантією і передумовою людської свободи індивідуальної є свобода політична. «Політика це підстава, на якій побудований порядок людського життя», не його мета — думає Ясперс. Щоб цей порядок уможливив людині максимальну свободу, він мусить бути обмежений найкращими правовими моментами. Коли політика вмщує в собі інші моменти, вона стає нечистою, а це своєю чергою стає джерелом поневолення, втрати свободи. Найкращою ознакою існування політичної свободи є відділення політики від світогляду. Мірою зростання свободи релігійні й світоглядні елементи з політики вилучуються. Завданням політики є обіймати те, що є опільним для всіх людей, незалежно від змісту їх вірувань і світоглядів, бути сферою, в якій всі спеціальні тенденції мають своє місце, свій «життєвий простір». Гарантія цього простору для всіх — це ціль і завдання політики. Політика, яка шотурає людський, схильний до виключності, вдачі, що все, що від неї інакше, вважає за виклик на свою адресу й намагається накинати всім своє власне, обмежене й на цій підставі формувати світ, — прагне до насильства. Політика свободи натомість, що випливає з волі до свободи, з себепереборення й обмежується збереженням порядку буття, є до всіх толерантна, які через свою нетолеранцію не вживають насильства. Така політика не торкається внутрішньої свободи людини, свободи віри й думки, тільки створює для них передумови.

Функцією свободи політичної є отже створити передумови для свободи індивідуальної, шукання правди і можливості самореалізації кожного індивіда, що є передумовою для постання світу духових і культурних вартостей. Без створення свободи внутрішньої, свобода зовнішня є безвартісною формою.

Щоб життя, позбавлене свободи, стало можливим як екзистенція, як свідоме унапрявлення, кінечне є його віднесення до свободи, надія на неї. В цій аспекті життя наших поневолених земляків на Україні, «межову ситуацію» якого так влучно розкрив Ю. Лавріненко в останньому числі УЛГ, є можливе тому і так довго, доки на Заході (чи донебудь) існує ще свобода і як довго існує ще для них надія на свободу. Без надії на це, людина, так як Ясперс її розуміє, перестане бути людиною.

*

З'ясувавши це, ми в стані краще зро-

зуміти апокаліптичне рішення, перед яким в кожній хвилині може опинитися Захід: ризик загибелі всього людства через атомову війну або втрата свободи. Рятунком було б встановлення всебічного контролю світових потуг, на яке однак Радянський Союз не хоче згодитися. Встановлення контролю потягнуло б за собою автоматично перетворення політичного життя на всьому світі: перехід з стану коекзистенції, що в кожний момент може закінчитися війною, до стану кооперації, що був би початком світового миру. Його передумовами було б підпорядкування абсолютної державної суверенності верховній правній інстанції, вільній духовій співзв'язі, не зв'язаний жкимбудь обмеженням в виміні думок і відомостей, під впливом яких всі держави внутрішньо упорядкувалися б. Понаддержавна світова інстанція зрев'язувала б усі політичні кордони згідно з волею народів, поневолені з-поміж яких одержали б повну свободу.

Але всі ці перспективи викликають в реалістів тільки усмішку. Існуюча практика їм протилежна. За незрушимої вважаються принципи абсолютної державної суверенності, рівноправності всіх у їх स्वाволі, коекзистенції замкнених залізними зав'язками, суперечних своїми політичними й суспільними формами систем; вкінці — миру, в сенсі непротивлення насиллю насиллям. Що ж означають ці принципи в практиці? — питає Ясперс. Вимога абсолютної суверенності зводиться до вимоги моги самому робити безправ'я, до готовости до війни, коли власна сила й обставини роблять її корисною. Рівноправність сваволі виключає можливість світового миру.

В ситуації, коли в сфері політичній розв'язка здється неможливою, стає перед нами вимога шукати її в іншій площині.

Сферу, в якій така розв'язка можлива, визначили вже старозавітні пророки. Передумовою, щоб вона була здобута, щоб людина дала жила, є все ще жада-на ними внутрішня переміна — «метаноса» кожного індивіда. За те, що діється, всі ми відповідаємо — даремно відмовлятися, що рішення западають «вгорі», без нашої консультації, й що ми на них не маємо впливу. Силою нашої свободи, можливості власного рішення, ми відповідальні за кожне наше слово і кожний вчинок, як теж і занедбаня, отже й за долю всього людства. Дезертирство від цієї відповідальности є злочинном.

З почуття власної відповідальности й свободи і з довір'я до людської розумности та, якщо б вона мала не виправдатися, тієї останньої розумности, замкненої останнім горизонтом надії, до її остаточного тріумфу, каже нам Ясперс черпати відвагу в сьогоднішній «межовій ситуації», яка, по своїй суті, не знає ніякої механічної розв'язки. Її величезна вага полягає в тому, що вона може відкрити нам нові горизонти, нове буття — й що можливість кожний на власну відповідальність повинен старатися використати. Коли вона використана не буде, всі ми втрачимо життя або свободу, які для нас так пов'язані, що їх розв'язання буде найбільшою з можливих катастроф, наслідків якої ми уявляємо собі не в силі.

припущення. В усякому разі він любив жити, і широко жити, і на це направив свою енергію, а щоб жити, і добре жити, він мусів мимоволі визнати те, що є, стати на ґрунт, як тоді казали, «самодержавія, православія і народности». Згодом певне багато повернулось в його голову, коли це за Центральної Ради він став на службу Українській Республіці як завідувачий державним кінозаводством. Бувши саме на цій посаді, він, дядько, за купу коней, поїхав у кінці 1918 року з Києва на Полтавщину, з дуже великими грішми, і десь над Дніпром бандя повстанців захопила його, пограбувала і живим пустила під лід. Подорожуючи в ті бурхливі часи, він знав, на яку небезпеку наражається, але мав почуття обов'язку, а крім того — завжди був людиною відважною; відмовитись через небезпеку йому здавалося неможливим. Отак трагічно закінчила своє життя ця мальовнича постать, цей «останній козак на Полтавщині». На щастя, баба до самої своєї смерті не знала про цю трагедію з її улюбленим сином і думала, що він десь за кордоном...

За свої стародавні консервативно-монархічні переконання він теж тяжко відпокутував. У 1914 році старшому його синові Юркові було вже 21 рік. Безперечно, це був видатний хлопець, з яким я був у великій приязні, хоч ми про все й сперечались: він пішов ще далі від батька — був монархістом і мілітаристом. Знав добре історію, дуже багато читав і гадав, що війна — це не тільки конечність, а що вона й корисна для людства. Зараз же, як почалась війна, він пішов у старшинську школу, і в першому ж бою, виявивши велику хоробрість, загинув. З глибоким сумом, хоч мужньо, батько й мати перенесли цю втрату та перевезли молоде тіло до В'язівки. Два інші сини, мої кузени — Василь і Марко загинули в війську десь на Кавказі вже за революції. І тільки двох, Кирило та Андріян — наймолодший, які теж воювали проти більшовиків, опинилися за кордоном. Обидва починають себе українцями, з гетьманськими симпатіями. Тітка, Любов Олександрівна, з якою в мене були надзвичайно щирі відносини, і вона мене завжди дуже любила, лишилась одна з родичкою під Харковом, де мала невеликий город. Всі зусилля Кирила, людини незвичайної своїми моральними якостями, щоб випустити матір з пекла, були даремні. Самотня, без синів, в старому віці вона й померла під час другої світової війни.

Між моїми батьками та дядьком роками існував повний розрив на ідейному ґрунті. Вони ніколи не бачилися між собою. Мати кінцем-кінцем відновила відносини і навіть була у В'язівку, але стосунки між ними завжди були далекі. На прохання баби, дітьми ми постійно їздили до дядька. Мої молодші брати та я гасали разом з кузенами по степу. Я був своєю людиною у В'язівку. Не з усім я погоджувався, іноді критикував сам собі, на багато речей дивився маминими очима, але й це оточення, як і Литвики, сприяли виробленню моєї власної особистости, сприяли набуттю звички вміння поводитися з різними людьми в різних осередках, липаючись самим собою. Діти Устимовичів, сама тітка Любов Олександрівна, їхні гості та родичі постійно бували у баби, а дядько приїздив, коли не було моїх батьків.

Як я вже згадував, крім сусідів поміщиків, бували у В'язівку та Сохвиному родичі й приятелі Любові Олександрівни з Харкова. Найбільш видатним був Леонард Леопольдович Гіршман, одружений з сестрою дружини професора Кузнцова, княжнкою Кудашевою. Гіршман був знаменитий на всю Росію професор-окуліст, а крім того славний своїм добрим серцем: були дні, коли він приймав усю бідноту безкоштовно. І як уважно! Лікар же з нього був надзвичайний. Його шляхетна постать (сам він був єврейського походження) справляла на мене велике враження. Приятелював я з його сином і внуком, уже справжнім українцем. Але всі харківські зв'язки, як у ті часи Харків вважали, були зрощені. Сиділи ці гості у В'язівку місяцями, одні змінювали інших. Дивна й незрозуміла на заході гостинність, а часами й екстравагантність. Коли напередодні нашого шлюбу з моєю дружиною (що відбувся в Чернігові, в Мазепиній церкві) вона з сестрою і кузиною приїхали до Сохвиного, дядько дуже радів і не знав, як усіх нас прийняти та де посадити і що нове вигадати у своєму В'язівку. Шампанське лялося рікою, а коли всі сиділи в великій залі, верхиник увів гарячого, переляканого, звичайно, золотистої масти коня прямо до залі. Кінь був і справді прекрасний... А до Петербургу, куди ми поїхали з дружиною по шлюбу, надіслав нам дядько свого виробу прекрасні смуги з написом, щоб «вони були такі ж теплі, як моя любов до вас...»

Оригінальна постать! І часи ті були надзвичайні, коли траплялося як добре, так і зле. Тільки ті часи ніколи вже не повернуться.

Емануїл РАЙС:

ЛИСТИ З ПАРИЖУ

I

Це перший нарис з циклу, в якому шановний автор має намір подати цілу серію спостережень над літературним і мистецьким життям сучасної Франції. Емануїл Райс народився 1909 року в Хогині, Басарабської губ., де закінчив гімназію. Студіював право і славістику в Букаресті, Берліні й Парижі. Зараз працює в Національній Бібліотеці в Парижі. 1947 видав по-французьки антологію російської поезії. Друкує в паризьких журналах статті про слов'янську літературу, мистецтво і славістику релігійні питання. Співробітник журналу «Esprit», «Cahiers du Sud», «Nouvelles littéraires», «Arts», «Evidences», «Quand-même». Оpubлікував понад 150 статей. По-українськи друкується оце вперше в нашій газеті.

Ред.

Французи вважають основою своєї літератури творчість письменників доби Людовіка XIV. Корнель, Ля Фонтен, Мольєр, Расін, навіть Буальо визнаються неперевершеними зразками. Міняються моди, смаки, літературні школи, — тільки схилення перед письменниками «Великого віку» лишається незмінним. До Ронсара ставилися із зневагою перед Сен-Бевом. Тепер деякі критики вважають його першим ліричним поетом Франції.

Схилення перед Вольтером дуже захиталося за останні десятиліття. Гнучкий французький розум легко міняє оцінки своєї літературної спадщини. Тільки письменники доби «короля-сонця» лишаються недоторканими; кожну спробу поставити під сумнів їх вищість зустрічають неприязно і пояснюють браком розуміння.

Не зважаючи на мого скоро тридцятилітнє перебування у Франції і на постійні заняття французькою літературою, часто спільне з найосвіченішими й талановітшими представниками французької інтелігенції, мушу визнати, що ніяк не можу поділяти їх захоплення псевдокласицизмом цієї доби.

Ніяк не заперечую у вищезазначених письменників безсумнівних літературних якостей, іноді непересічних, — трагічної сили деяких пізніх п'єс Корнеля, особливо останньої, «Сюрена», ні ліричної удачі окремих рядків у Ля Фонтена, ні своєрідного сполучення різкої трагічності і м'якого ліризму у Расіна, ні навіть правильності деяких літературних спостережень у Буальо. Тим не менше треба відзначити обмеженість їх виднокола, надзвичайне, часто не виправдане многослів'я, любов до вигладженої, але безмістовної фразеології, пісноту, відсутність гостроти, глибини, сили, почуття — всього того, що становить цінність всіх до-стеменно великих творів світової літератури.

Так, вигладжені, ввічливі розмови на загальноприйнятій сюжеті. І в ділянці мови досягнення доби Людовіка XIV спірні. Вона поза сумнівом наділила французьку мову властивими їй вигладженістю, стислістю і ясністю. Але це було здобуто ціною катастрофічного збіднення мови і майже повної втрати гнучкості. Тенденція була до зведення її до обмеженого числа визначених, непорушних формул. Мова стала малокривою, вивалашеною, блідою. Ні, ніяк не можу визнати творчість письменників цієї доби цінним вкладом у скарбницю загальнолюдського духу, ні навіть благотворною для дальшого розвитку французької культури!

Тим не менше виключна прив'язаність французького народу до цих зразків не свідчить про його бездарність в ділянці літератури. Це — пристрасть загальнонародна, як бувають особисті іраціональні пристрасті, що обмежують і збіднюють тих, хто їм підпадає, але не позбавляють їх інших творчих можливостей.

Справді, французька література справедливо заслужила свою світову славу. Але не сальновим театром 17 віку, а іншими, творчо багатим більш насиченими творами.

Уже скоро сто літ, як безліч юнаків і дівчат у всьому світі, цілими ночами, до самозабуття, зачитуються французькими поетами 19 віку, які, діючи багатьох з них, стають призначенням і маяком усього життя.

Від грузинського поета Абашелі, якому ввижались тіні Верлена і Рембо на вулицях Тбілісі, до передчасно загублого уругвайського поета Хуліо Еррера і Ренсі, не було істинного поета за останні сто літ, для якого французи не були б учителями і зразками.

Не Корнель, Мольєр чи Буальо дали французькій літературі світову славу, а Жерар де Нерваль, Шарль Бодлер, Артур Рембо, Стефан Малларме, Жюль Лафорт, Гійом Аполлінер, Антонен Арто...

Тут ми заторкуємо, можливо, основну трагедію історії французької культури. «Великий вік» не увільняв, а, навпаки, зупинив її нормальний розвиток. Після

стихійного росту 16 віку і барокко, коли французькі письменники володіли в достатку всіма дарами, яких було відмовлено сучасникам Людовіка XIV, — і уявою, і палким почуттям, і міццю духу, і глибиною думки, і силою слова, треба було чекати повного розквіту творчих сил Франції, реалізації її завітів світові, її власного слова і вкладу в світову творчість. Англія за царювання королеви Єлисавети, Німеччина в добу романтизму, Росія за свого ренесансу 1900 року, трагічно обірваного жовтневою революцією, дали блискучі приклади такого торжества творчих сил.

На жаль, цього не сталося: схильний до абсолютизму Людовік XIV, що за темпераментом був людиною діла, байдужий до культури і мало в ній розуміючи, судиз письменників з погляду їх придворних якостей, а не їх художньої творчості, і тому кульмінаційний пункт державної сили Франції, що залишив у підсвідомості народу найрадісніші спогади, не співпав з розквітом культури.

Народна прив'язаність до блиску цього царствування закріпилася й за культурними цінностями, відносно значення яких стало для нього абсолютним. Знефарибланий вплив доби Людовіка XIV поширився і на весь 18 вік, неплідність якого не заперечують навіть самі французи. Засушуючий раціоналізм 18 віку, поза сумнівом, значною мірою сприяв революції, яка неоправно ушкодила якійсь важливий життєвий нерв Франції. Ця країна так уже й не могла ніколи цілковито випростатися і повернутися до колишньої невимуженості і сили. Революційна розколина проявляється в ущербленості всього, що на всіх ділянках з того часу творила Франція. Колишньої невечірності творчих ресурсів не лишилося й сліду.

Але втомлена, знекровлена, в стані розкладу, Франція 19 віку виявилась значною мірою вільною від стерилізуючої обмеженості доби Людовіка XIV. Вона стала повільно, поміряки повертатися до своїх одвічних джерел, віднаходити своє справжнє обличчя, спотворене поверховим класицизмом Буальо.

Перехід через горнило революційних страждань і виснажливих війн, що слідували за ними, дав народові досвід справжнього трагізму й духову зрілість. Розквіт, якому Людовік XIV перешко-

див виявитися вчасно, в період найвищого розвитку народних сил і здоров'я, виявився все таки, хоч і з запізненням на двоє століть, коли сили народу були вичерпані і не могли дати творчості краших його синів тієї міцної основи, без якої вона неминуче виявилася занепадною.

Тим не менше саме цей, запізнений розквіт потрає до основи поетичну свідомість світової літератури і відкрив їй нові, небувалі, ще до кінця не досліджені обрії.

Він відкрився в творчості «молодшого романтика» Жерара де Нерваля (1808-55), а закінчився зі смертю Антонена Арто (1948) і визначив собою все ліпше, що світова поезія створила і продовжує творити до наших днів.

Тому мені здається, що правильніше можна визначити риси французького національного генія з творчості модерністів, ніж псевдокласиків.

Найголовніше, найпоказовіше, найцінніше у кожній людині — її відношення до Бога. У псевдокласиків (і це одна з причин мого до них недовір'я) воно обмежується більш-менш офіційною приналежністю до панівної церкви. В ньому треба шукати коріння безвір'я 18 віку, наступної за ним революційної катастрофи і загального здригання, якого французький народ не зумів позбутися цілковито ще й тепер.

Починаючи з Жерара де Нерваля та інших «молодих романтиків» — Ксав'є Форнере, Петруса Бореля і Альойзіуса Бертрана, все це глибоко змінилось. Письменники ці пройшли не поміченими свого часу, жили в нужді й часто передчасно гинули. Тільки в нашу добу вони здобули повне визнання, а Жерар де Нерваль став клясиком і посів одне з перших місць у французькій літературі.

Він не лише один з найбільших її мистців, що залишив безсмертні по красі і глибині своїй твори, він вперше почав палкі шукання, що не припиняються й тепер, за потойбічною істиною, шукання ніяк не вороже офіційному католицизму. Навпаки, деякі з модерністів, наприклад, прозаїк Вільє де Ліль Адан і поет Поль Верлен були гарячими й правдивими синами римської церкви. Бодлер теж був віруючим католиком, а найбільші французькі письменники 20 віку Леон Блюа, Шарль Пей і Поль Клодель виявилися стовпами релігійного відродження сучасної Європи.

Але кожен з них шов своїм власним шляхом, шукав істину на свій страх і ризик, не тільки з крайньою щирістю й

сміливістю, а й з великою чулістю і духовим обдаруванням. Правда, їх спільний духовий досвід трудно звести до одного знаменника якоїсь певної релігійної ортодоксії. Він іде далі, проникаючи за межі видимого і відомого, в круті, недосяжні області метафізичних істин і містичного об'явлення.

Вони відкрили новий вимір духового життя і цим самим створили нову, революційну, стосовно до своїх попередників літературну практику, нові, небувалі раніше форми й відкрили нашим почуттям нові, невідомі області, світи, в яких не ступала ще людська нога.

В цьому їх безсмертна заслуга. Велика, жива Франція — це власне вони — краще з усього, чим вона обдарувала світ.

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

МАЙЖЕ ТЕ САМЕ

I

Дві тільки барви: чорна й голуба.
Від кораблів і барж густезні тіні.
І біла моту плеше хвиль юрба
В блакитно-чорнім мерехтінні.

І свіжий вітер. І гроза в росі.
І далеч моря — як відкрита брама...
На пристані спиняється таксі:
Нічних клієнтів проводжає дама.

Як першим світлом ранку на воді,
Живим рум'янцем спалахнули шоки:
Такі всі троє гарні й молоді,
Такі руські й блакитноокі.

В порту так тихо-тихо на зорі.
Вона щаслива, ця розкішна жінка.
...Прозорий, чистий обрій. А вгорі —
Рожевим, легким розчерком — хмаринка...

II

По каналі брудному
Летять струмиськ висшевого соку —
Це світанок заграву високу
Відзеркалює в ньому.

Хтось на подушці чорного моху,
Захлинаючись, плаче.
Хтось говорить неначе
До будяччя і чортополоху.

Хтось лежить там — забутою річчю,
Мов одчахнута себю галузка.
Незастебнена блузка
І зім'яте обличчя.

А світанок — як рана.
І на хмарі — криваві стигмати.
І не можна пізнати:
Божевільна — чи п'яна...

Кіномистець Євген Деслав

Якось читаючи «Історію світового кіномистецтва» французького кіноісторика Жоржа Садуля, автор цих рядків натрапив на 194 стор. на прізвище Євгена Деслава між визначними постановниками-авангардистами французького фільму: «...„Електрична ніч“ Деслава була скомпонована за допомогою світляних ефектів» (1929 рік). Тепер журнал «Еспуар» (травень 1957) повідомляє про нове технічно-мистецьке досягнення Є. Деслава — фільм «Фантастичне видиво». Чи ж не варто познайомити українського читача з таким визначним кіномистцем, емігрантом із Києва, яким є Євген Деслав?

*

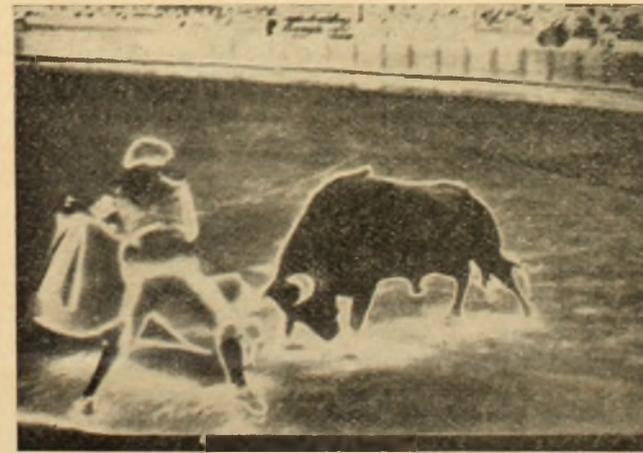
Євген Деслав (справжнє прізвище Слабченко) народився 1900 року в Києві. Ще на батьківщині він почав займатися, годі ще дуже молодим, новим мистецтвом — кіном. За кордон він прибув у 1920-их роках. В журналі «Червоний шлях» (ч. 3, 1927) є повідомлення, що «молодий український кінорежисер Євген Деслав» заснував у Парижі і став головою товариства «Друзі українського кіна». Чи не завдяки тодішній праці Деслава для поширення українського фільму за кордоном (а це був період відносної мистецької свободи в УРСР і розквіту українського фільму) на одній із кіновиставок у Парижі ми бачили і «Землю» та інші твори О. Довженка, і великий рекламний плакат українською мовою для «Землі»?

Самогубство Хвильового і Скрипника, арешти кращих українських мистців слова, червоний терор на Україні поставили перед ентузіастом українського кіна дилему: або — або Є. Деслав вибрав шлях емігранта, шлях тяжкий, але саме він уможливив нашому кіномистцеві здобути визначні успіхи.

У 1925-39 роках Деслав перебував у Парижі. Тут він ставить «Марш машин» (1928), згадувану вже піонерську «Електричну ніч» (1929), чарівно-поетичний фільм «Монпарнас» (1931). У 1939 р. режисер переїздить до Іспанії, де в Мадрид ставить кілька визначних фільмів: «Ревеляцію» (1948), «Баляду трьох кохань» (1951). Уже кілька років підряд він є постійним представником Іспанії на світових кінофестивалях; збирає матеріяли про все українське в закордон-

ному кіні; влаштовує виставки української книги...

У 1955 році Євген Деслав переглядав у Швейцарії рештки сконфіскованих німецькою воєнною цензурою кінодокументів з часу другої світової війни, знятих швейцарськими кінооператорами. Із кадрів, які, здавалося, не можуть нікого зацікавити, Деслав взявся монтувати до-

кументальний фільм «Країна чорної землі». Праця над цим надзвичайно цінним фільмом кропітка, тяжка (доводиться навіть реставрувати окремі напівзнищені кадри). Будемо сподіватися, що нашому режисерові все таки вдасться фільм докінчити, без уваги на всі труднощі технічного порядку.

1956 року Деслав показав на міжнародному кінофестивалі у Венеції свій фільм «Картини в негативі». За сміливий шукання в зображувальній техніці кіна і за визначні якості фільму жорі фестивалю нагородило автора почесним дипломом. За всі 17 років існування венеційського кіно-б'єннале Євген Деслав був першим українцем, який одержав таку нагороду.

На цьогорічному кінофестивалі у Каннах (Франція) Деслав показав свій найновіший фільм, зреалізований під його керівництвом мадрідською фірмою НОДО — «Фантастичне видиво». «Євген Де-

слав показав найбільш авангардний фільм сезону „Фантастичне видиво“, — читаємо в „Еспуар“. — Фільм був поставлений у Швейцарії і закінчений в Іспанії. Фільмові техніки виявили до цього нового способу вислову засобами картин багато зацікавлення».

Висвітлення фільму триває 75 хвилин. Музику написали молоді еспанські композитори, при чому Деслав робив монтаж кінокадрів, ідучи за наперед записаним музичним оформленням. Кадри чергуються в надзвичайному ритмі, а ритм, як відомо, одна із найголовніших «мов» кіна.

Та головна вага цього фільму полягає в тому, що «Фантастичне видиво» вражає глядача незвичайністю зображень на екрані. Здається, що кожний кадр хтось малював, ліпив, особливо романтично насвітлював. Рельєфність образу, поетичність, романтика, своєрідна «малярська» кожного кадру досягнена Деславом (ним уперше в історії кіна) завдяки оригінальному винаходу, так зв. «соліризації».

Вона полягає в особливому насвітлюванні під час вижикання і відбивання позитиву. Схрещення негативного образу з позитивним, як бачимо на одному з кадрів — б'ї тореадора — із фільму «Фантастичне видиво», так підкреслює різницю в освітленні предметів, що вони здаються глядачеві і рельєфними, і мальованими.

Фільм прогресує. В той час, коли українські кінорежисери на батьківщині змушені і далі йти тернистою стежкою «сопореалізму», Євген Деслав сміливо і плідно експериментує, відкриває перед кіном нові технічно-художні перспективи, адже кіномистецтво — це поєднання мистецтва із технікою.

Впродовж 75 хвилин перегляду «Фантастичного видива» перед глядачем проходять тематично найрізноманітніші картини. Але як талановито вони об'єднані молодим ритмом еспанської музики і чаруючою красою нового відкриття — казкою реалізму. Леонід ПОЛТАВА

Іван САГАЙДА

МАЄТОК КОПІЦІШ

Уривок

Над маєтком Копіцш м'яко стелеться
вогка світанкова мла.

З паці понуро, без дверей, але з
гратами на віконцях кишла в дальньому
кінці низької дворової будівлі (на
мурованій з дикого каменю стіні готич-
на цифра 1787) виходить, заточуючись
і голосно позіхаючи, ще зовсім сонна,
присадуватата, кремезна постать у зеле-
ному іржавому береті, у квартирі з міш-
ка, на сірій безрукавці проти серця на-
шитий синій квадратний клапоть з бі-
лими забрудненими літерами OST — «ос-
толоп» чи «освобожденные сталинские
территории» — розумій, як хочеш. Нез-
грабно, негнучкими ногами — в них ще
гуде вчорашня праця — перескакує OST
через лінійний зелено-жовтий стру-
мок перед порогом, ступаки лишають
чіткий слід дерев'яних підшав на його
грудьких берегах. Шість кроків на па-
горбок — і людина поринає в низеньку
тісну прибудову з чималим вирізом
замість вікна, що його добре видно вдень
з палацу через двір навпроти, щоб д-ру
Людозу просто зі спальної зручно було
непомітно спостерігати, скільки робочо-
го часу гас там Еміль, Мартин чи Альвін,
і мати свою думку про те, хто з них faul,
а хто fleißig. Рационально, чи ж не так?

Так воно було до війни. І хоч тепер
ця невеличка, але важлива споруда вже,
так би мовити, «NUR FÜR NICHTDEU-
TSCHE», однак той отвір у ній і досі
частенько приваблює пильний або й
нудьгуючий зір чи навіть бінокль когось
у палаці. Тому ж то не раз і не одна
власниця якоїсь чорної, рудої чи сірої
хустки, як рівно ж і не один посідач
кепки або й простовологого білявого,
чорнявого чи й сивого чуба бувають за-
стукані несподіваною атакою Бульвар-
ного на це самотнє місце їхнього краде-
ного відпочинку. А між іншим той без-
перечний факт, що Шустер виявився
просто собі не що інше, як тільки ein
fauler Hund, сконстатовано виключно
завдяки існуванню цієї грубої, квадра-
тової, на вигляд такої невинної дірки.
Нижче цього отвору, під сірою, в пі-
длізлях плямах стіною булькають і
хлопоють каламутно-веселючі пухири.
Це й є те джерело, з якого бере свій
початок потік, не нанесений досі на ніяку
мапу, але знаний у Копіцші.

— OST-Rhein! — нишком вереснула
якось одна похмуро-жартівлива душа.
Не інакше, як в нападі мстиво-шаленої
їді. Бо хоч він, цей OST-Райн, як і його
великий західний тезка, тече по німець-
кій землі і не далі, як за тридцять кро-
ків, впадає в німецьку ж таки гнійову
ям, але німецького в ній немає нічого,
ані краплини. Води в копіцшському Рай-
ні теж нема.

В відтуліні над джерелом викикає
зм'якшене млою видово іржавого бере-
тата над заспанним кирпатим профілем.
Деякий час чується стогін замученої тва-
рини, крехтання, інші звуки. Потім бер-
ет опиняється на повітрі, власник його
дає лад очурові під мішкювниою хвар-
туса, з огидою спльовує в Райн. З його
вкритих чорною щетиною вусів зриваєть-
ся кілька слів, з яких пауп витри-
мує «віynu... Бульварного... німців...
шпінат».

— Стоп! — чується команда в густій
млі. — Малий назад! Ху! Мало не напо-
рвоясь. Це як усю дню на Дніпрі восени.
Фарватеру не видать.

При згадці про дніпровські мілини
щаслива усмішка пропливає під бере-
том.

— Право стерна! — короткі руки Бок-
си роблять енергійний рух в повітрі, він
крутить невидимий штурвал. Так і гля-
ди, коли б не напорвоясь животом на ди-
шель! Але в наслідок складних манев-
рів Бокса щасливо обминає млісті при-
мари возів, нашвидку покидаючи напе-
редодні вночі без ладу в дворі, і беза-
варійно причалює, вкінці, до зелених
дверей кочегарки.

Брязкає замок. Позіхнувши ще раз і
піднягнувши опалі штани звучним ру-
хом, що нагадував отряхання мокрого
пса, який шойно ввійшов з води, Бокса
бере з кутка залізну лопату і починає
шваркати нею об цементову підлогу.
Шурхає вугілля. Шарудить жужіль Дзю-
рчить вода. Спалахує вогник. І коли мла
майже цілком розвіюється, над кошином
новенької копіцшської фабрики вже
стоїть хмара диму.

В цей час дві Наталки — куховарка,
жвава молодичка в кокетливо, не звач-
каючи на ранній час, оцілком пов'язані
яскраві з квітами хустці, та Цвекова,
висока, суха, прищувата стара дівка —
несуть через двір до кишла великий ка-
зан, повний теплої, чорної німецької ер-
зац-кави. Казан важкий, нести його не-
зручно, надто вузенькою дошкою, що
вже перекинена якимсь добровольцем
через спухлий Райн. Балаясучки на
кладці гнучким привабливим станом і
білою повною рукою, куховарка, морща-

чи й відвертаючи на бік рівенького
носика, поминає Бульварного, що вона
робить так само регулярно, як регуляр-
но розливається копіцшський Райн, саме
о цій годині досягаючи свого найвищого
добового рівня. Іі солоний написаний
жарт змушує соромливо відвертатися
декотру з табунця скулених жіночих
постатей, що юрмляться тут, на горбо-
чку, чекаючи на свою чергу, зате викли-
кає широку посмішку під хвацько по-
садженою на просто неймовірний бакир
кепкою джигуна Йосипа, який саме ви-
ходить з кишла. Пронсячи повз нього
казан, Наталя вільною рукою лясає
парубка по спині.

— Ти б поміг, бачиш, не донесу!

Йосип регоче, йому лестить увага ко-
кетки, але він ані руху не робить, щоб
їй допомогти. Та й чого? Донесе.

Тороханючи дерев'яними ступаками
по цементовій долівці сіней з товстим
шаром бруду, занесеного підшавами, На-
талка вносять каву в кишло. Цвекова
біжить до себе по відрю, а куховарка
здіймає веселий галас здорової молодої
істоти, разом з кавою вносячи в похмурі
і задуже приміщенні свіжий подих
літнього ранку:

— Ану, вставайте, лежні, фавула
швайна! Єц кріш, мус авайта!)

Це — майже весь запас німецьких
слів Наталі. Це те, що лунає в копіцшсь-
кому дворі день-у-день. Для Бульвар-
ного — це символ віри. Для д-ра Лудо-
ва? В усякому разі, це — недвозначне
гасло.

Цю ляпідарну премудрість тут знають
усі і повторюють на різні лади, не раз з
найнеподіванішими інтонаціями. Гріз-
ним тоном втіленої жорстокості інколи
гарчить його, мов шпак з дупла визи-
раючи зі свої комори нагорі, старий Аль-
він, і хто не знає цієї витівки доярчого
калкі, не може хутко збагнути звідки
йде голос і думає, що то, десь заховав-
шись, харчить Шнайдер. Але той про-
казує це поважно, перекожливо й повча-
ливо, як найвищу світову істину. Та по-
над усе варто почути, яким тоном сто
раз на день викрикує цю сакраменталь-
ну фразу веселий дояр Славко, полоне-
ний серб, пораючись із тачкою на гної
або стоячи на возі з силосом чи зеленою
пашею. Треба лише бачити той грізно-
комічний вираз гарного Славчиного об-
личчя з войовничими, вузенькою підголе-
ними вусами, коли він у своєму воляч-
кому мундирі, але й у невідмінному мі-
шкювому хвартусі, який частково прик-
риває його криві ноги в обмотках, через
увесь двір гукає з височенної купи гною
до якоїсь Марини або Соньки, що тільки
з'являється в полі його зору:

— Льюос! льюос! Імма льюс. Імма
вайда.)

А потім корчить кровожерну міну, за-
точує під лоба очі й харчить, чисто як
Шнайдер:

— Дунна вета нохамоль.)

А Марина, похитуючи станом, спід-
нищею й могоутнім бюстом, виблискуючи
дебелими литками кольору литої бронзи,
насуплює свої шовкові брови і дзвінко
кричить у відповідь:

— Ах, квач! Гал ди фресе!) — і обоє
на цілий двір заливаються нестримним
реготом.

У кишлі це теж тільки старий, звич-
ний, але завжди веселий жарт.

— Ти, Наталю, чистий Бульварний. —
Смокчучи з добродушно-страдницьким
виглядом порожню, без тютюну, люльку,
циганкуватий сухорлявий Тичка ви-
мовляє цей присуд прихильно.

— Та що він, дядьку, хіба ж я що? Он,
гляньте, Ладько, шпінгалет, як голову
замотав, а сам голый.

Ладько, дійсно, кумедно спить.

Наталя підбігає до першого скраю
ліжка, стягає сіру, як і все тут, кодрку
з кудлатої Ладькової голови. Хлопець
із шумом набирає в груди повітря і, по-
тягаючись, кліпає на неї, під її веселий
регіт, ще повними сну, посоловілими
очима. Почім, очунявши, починає їх тер-
ти кулаками.

— Ху! Сюніч дома був. Снилось...
Такий добрий піріг, та все не міг його
до рота донести, — з жалем мимрить
Ладько.

— Ну, то залий кавою, паня присла-
ла, за вдарну роботу, — не вгаває Ната-
ля. — Та піди хоч умийся, ти, опудало
якесь!

Ладько насилу підводиться, всі члени
його хлоп'ячого тіла налиті важким оли-
вом.

— Він ще вчора свою тижневу пайку
хліба доїв, — шепелявить писклявим го-
лосом підлітка Тиччина стрижена Галя

— А в тебе ще той хліб є? — чується
з найтемнішого кутка, від залізної пічки,
іронічний, хриплий, давно пропитий і
прокурений голос Бацад, що витягає з
протряхлого за ніч попелу холодну, пе-
чену, обгорілу картоплю.

Бацад — цілком збосачий, огидно не-

охайний чоловік немолодої, мрійливої,
завжди в когось закоханої й такої ж як
і він нечупарної Дусі, матері трьох гар-
них, мов янголата, дітей, прийшов уже з
півроку тому до Копіцшу зі своїм худю-
щим обірваним посміством, сам лухлий,
з ногами, як колоди. Він ще й досі ніяк не
наїстється і кожну вільну і кожну краде-
ну хвилину тулиться, навпочіпки, за піч-
кою, все щось пече або варить.

Наталя тим часом злодійкувато витя-
гає з-за пазухи скільки хліба, ламає на-
двоє і влихає в руки Ладькові й Галі,
зробивши їм лукавий знак мовчати. Га-
ля червоніє, обоє ніяково, вдячно пос-
міхаються і починають жувати.

В кутку прокинулося й тоненько за-
скігало хворе Циганчине (це так її про-
звано в Копіцші) дитинча. Мати — чи-
ста циганка з вигляду й усіма вихват-
ками, а надто манерою вихати на ходу
рясною, темно-зеленою колією, а тепер
просто брудною спідницею й носить че-
рез плече велику хустку — складове
приміщення на все, що можна з'їсти й
що погано лежить, жує вчорашню кар-
топлюну й ту жулку заликає немовляті
в рота. Воно пирхає й заходиться пис-
ком ще дужче. Вчора Циганка з обурен-
ням показувала людям блюдце з аку-
ратно вигладженою грудкою шпінату з
панського стола, що то фрау Людоду на-
діслала була їй для поправки дитини.

— Трави прислала! Що воно в мене?
Теля?

І Циганка з святою зневагою викинула
добрий, гарно помащений шпінат у жо-
лоб коло вмишальні. Тепер вона заціть-
кує своє голодне немовля з циганською
хижою грацією:

— Агу, агу, манесенький, — і бажає,
услід за цим, щоб усі сімдесят і одна
корови фрави Людоду виздохали, а щоб
сама фрава Людоду утопилася в тому мо-
лоці, якого вона пошкодувала дитині.

— Мура! — гукає на все кишло дере-
в'яним голосом, тоном розпеченого ма-
зуна дядько Йванько, сидючи в самих
підштанях на другому поверсі ліжка
й бовтанючи над мискою тітки Ганни
обими орудючими ногами. — Де мої
черевики! Сьогодні знов на шпінат, ма-
ють, пошле чорт Бульварний.

Глуха, як пень, замотана в три хустки
тітка Мура не чує й торохтить мисками,
сидючи поруч на тому ж горішньому по-
версі німецького ліжка. Натомість озиваєть-
ся знизу тітка Ганна:

— Іей там, нагорі, Іваньку, ноги забере-
ти, трусиш просто в каву.

— Щоб масніша була, — вкидає й
своє слово Наталя.

— А куди ж я їх діну? — так само без
потреби голосно, за звичкою чоловіка
глухої жінки, віддукується згори дядь-
ко Йванько, кумедно підкидаючи догори
обом руками, жест крайнього відчаю.
— Повідрубую їх чи що?

У напівтемному, закуреному сажею, з
важким духом багатьох немитих тіл і
брудного ганчір'я кишлі, тісному від
цілком поставлених одно попри одне
двоповерхових дерев'яних ліжок, ворух-
нуться, одягаючись, сірі постаті чолові-
ків, жінок, старих і молодих, вибігають
надвір і до вмишальні, підходять з ема-
левими брунатними мисками (власність
д-ра Людоду) до казана. Наталя щедро
наливає кожному великим ополоником
темножовтавої гіркої рідини, з усіма
жартує. Від неї пахить молодістю, здо-
ров'ям, кокетством, лукавством.

— А ви, тітко Тетяно, чом кави не бе-
рете?

Подруга солідної тітки Ганни, тітка
Тетяна, вічно замотана в товсту хустку
й цілком убрана до роботи (хто зна, чи
схидає вона з себе хоч уночі своє ще
колгоспне лахміття) облуплює холодну
варену картоплину, залишок від учораш-
ньої вечері:

— Я того не піла й не питиму. Он вони
знають, — вказує вона на худеньку, ін-
телігентного вигляду жінку з великими,
мов сині озера, очима, що підійшла з
солдатським казанком по каву. — А на-
віщо те пити?

— Мабуть для полоскання кишок, тіт-
ко Тетяно, — присмиком голосом, з уві-
чливостю, озивається жінка з солдатським
казанком.

— Хіба що торішне українське сало,
мо' в якій кишці застряло, а то й біль-
ше нічого там полоскати, ги, ги, — і со-
бі, до прикладу, як завжди, жартує тіт-
ка Тетяна зі своєю звичайною, кривою
посмішкою обличчя, переділеною попо-
лам частковим паралічем лівої сторони.

Обабіч довгого стола з грубо струга-
них дощок, укритих шаром липкого бру-
ду, на вільній від ліжок середині кишла,
подружні пари, родини з дітьми, самотні
парубки й дівчата прихалцем п'ють ка-
ву, сидючи на двох довгих ослонах, а
дехто й навстоячки. Двоє віконце попід
самою стелею, засновані паутинням
знадвору й напівпозапинані ганчір'ям
зсередины (примусе затемнення) пропус-
кають дуже мало сяючого світла в це
приміщення, що його охрестив «кишлом»
Ладько, виключно винахідливий май-
стер надавати влучні назви і прозвіська,
які з його почину поприлипали тут до
багатьох людей і речей. Тут вічно стоїть

густий сутінок, і коли часом заскакує
сюди зопалу Шнайдер, щоб перевірити,
чи не ховається тут від роботи Ладько
чи Бацад, чи хто інший, то спершу він
нічого не бачить, а лише за кілька се-
кунд починає розрізняти смутні силуети
дядька Йванька, а той у присутності во-
рога роду людського поспішає жвавіше
хамиззям зі старих недоносків, що зна-
в в якому столітті викинути на смітнику
по навколінних ярках, та старої баби-бі-
лоруски, якій наказано няньчити дітей
(нехай німецького хліба дурно не їсть!),
що їх кілька найменших повзає тут же
на чорній підлозі. Казано бабі не раз,
щоб вона виводила блідих, нездалих ді-
тей на подвір'я, на сонечко, на свіже
повітр'я, але баба на смерть залякана,
сидить у кишлі, мов криль у норі, та хі-
ба зрідка, як у дворі тихо, проскочить
до прибудови, виносячи черепок після
дітей. Надто боїться вона, аж труситься,
отого хрипливого Бульварного, а за його
появи тільки блимає з переляку видві-
лими, червоними від сліз очима в глибо-
ких зморшках і трусить сивою старечею
головою, не розуміючи аніже з харчання
пузатого злощого німця.

Все тут німецьке, чуже й страшне.
Сюніч душив Біленького кошмарний
сон, в якому перемішалося давнє й су-
часне, маячлива фантазмагорія тіней,
з'яв, звуків і шумів. Будім то стоїть він
«струнко» в довгій шерезі тіней-людей,
(Далі на 8 стор.)

1) Ледачі свині. Тепер війна, треба пра-
цювати.
2) Гаїда, гаїда, далі!
3) Німецька лайка.
4) Дурниця! Заткни пельку!

Вадим ЛЕСИЧ

ПОЕЗІЯ

ЛЮДИНА МОВИТЬ

Будуємо й руйнуємо в Твоєму імені,
всесильний Отче,
а живемо — ім'ям власним.
І хоч п'ючогочасні
і люди й речі — змінені,
і світ наш, наче свічка, догоряє й гасне,
ми замикаємо очі
на те, чого не хочем бачити,
а що — у нас самих якоюсь часткою
невловною.

Це те, що заховалося
за місяця холодною, блідою повнею
у сумерку недоруйнованої башти
і стало — поміж тінно й світлом,
в ім'я Твоє, великий Отче.

Твого обличчя я не бачив.
Не знаю Твоїх шат.
Вогонь жертвний — марно витлів
і куріє лиш чад,
а серце — рве виття собаче
до синього місяця, що висне
у порожнечі.

Ти, напевно, такий, як і ми усі на землі,
але — ліпший.
Твій с день, і Твій є вечір,
і чух, як Ти нахилився над узголів'ям
колиски
і дихаш тепло і ніжно ворушиш устами,
— і в цьому диханні — твій віддих,
людино.

Найперший — і останній.

ПРАОВРАЗ

Вже яблука. Багато яблук. І рожевістю
й метелицею запашиною — сад.
Ми йдем — повз крайнебо над безвістю
крізь вересень — навад.

Ще білі кори блиснуть березнем,
майне в меду — оквіття лип,
— ми із кори обберем сні,
аби уздрити — хліб.

Дим від кострубятих кістяків життя,
що попеліють.
Порожнеча, яка чекає на повноту.

Пергамен пам'яті іржаво
заталоє свічі на вівтарі вечора.
Мов мох полярний — синіють приморозки.
Під білими зорями тремтять,
мов паутиння, музика Гріга.
Речі зовсім не пов'язані, що існують
окремо кожне для себе, —
але, наче доспілі овочі з різних дерев,
— падають важко у тиші саду
на землю, що меркне в чеканні.

Тіні стають, мов дерева,
і дерева стають, мов тіні.
Пергамен пам'яті
зашелестів
піском розбитих дзеркал
у розсіпаній пустині.

До проблеми естетики старохристиянської і візантійської доби

Візантійське мистецтво не можна брати відірвано від традиції і життя, а отже і від світоглядної його настанови — знецінення до-часності коштом вічності, через аскезу. Візантика не знає довільності, там зобов'язували приписи догми, мали великий вплив церковні авторитети. Сьогодні деякі наші мистці до візантійського ставлять по-ремісничому, думаючи, що візантійське мистецтво можна віддестилувати від віри, функцією якої воно було. Мистецтво П. Холодного — батька чи М. Бойчука, хоч не спиралося на подібно сильну віру, уміло зв'язати традицію з сучасними течіями і цим внесло певні естетичні вартості. Сучасні наші візантиністи бачать традицію в копіюванні.

Естетика старохристиянської та візантійської доби нерозривно пов'язана з наукою отців церкви — патристів: Іренея, Орігена, Григорія Ниссенського, Тертуліяна, Августина. Завданням, яке ставили собі патристи Сходу, було, виходячи з Євангелія й спираючися на грецьку філософію, в її термінах оформити християнську науку. Покликаючися на Платонові ідеї, вони ставлять світ духовий вище матеріального. В Аристотеля вони запозичають науку про Бога як прапричинну; в стоїцизму — теорію пневми — логоса, що проникає всю речовину; в киніків — байдужість до світу й аскетичний ідеал; у скептиків — знецінення розумового й чуттєвого пізнання, місце якого

Богоматір з Христом (мозаїка з Софії в Царгороді)

займає віра в об'явлення, що стає єдиним джерелом до пізнання правди.

На християнське, а згодом і візантійське мистецтво впливали два фактори: наука отців церкви і культури тих народів, серед яких воно поширювалося. Патристи, обґрунтовуючи християнську науку в поглядах грецької філософії, проклали шлях також і для естетики нового світоглядного мистецтва. Але одночасно християнство зустрілося з високо розвинутими культурами Єгипту, Месопотамії, Сирії, Вірменії, коптів, — які незалежно від гелленських і римських впливів зберігали свої національні традиції. Із зустрічі протилежних духовістосвітів: антропоцентрично наставленого гелленістичного, об'єктивного до явищ оточення, та східного, пасивно детерміністичного, з суб'єктивно забарвленим мисленням, в якому людина не протиставлялася, а розчинялася в дійсності (пантеїзм) — постало згодом візантійське мистецтво.

Естетика Заходу концентрувала свою увагу на фізично гарній і щасливій, сьогобічній людині. Східна естетика мала потойбічний, контемплативний характер. Там людина була задивлена в свою душу, в її внутрішню красу й байдужа до оточення.

Вже в своїх початках християнство відчувало потребу закріпити нову віру в певних знаках — символах. Ці символи, взяті з рослинно-тваринного світу, знаходились, перш усього, на Сході. Захід, якому ця символика не була чужою, тільки декоративно перетворював розроблені вже її елементи.

Тому що християнство всю увагу спрямовувало на пізнання інтроспективне, в світлі якого дочасність розглядалася як перехідний етап мандрівки, цілком якої є поєднання з Богом, воно, в своїх початках, не відчувало потреби впровадити в мистецтво зображення людини. Тут діяла ще одна причина: єврейська традиція Старого Завіту з заборонаю зображення Бога та людини, на яку постійно посилювалося Євангеліє. Але й самі патристи, вводячи поняття Бога за грецькими

зразками, як неохопне розумом, нескінченне, нематеріальне буття, замикали доріжку іконографії до будь-якого, хоч би й символічного його зображення. Деякі можливості насувалися з введенням Логоса, під яким розуміли Христа. Однак, через утождення його з Богом-Отцем, він ставав знову непізнавальним розумом-буттям. Тому християнство протягом трьох віків користувалося символами. Спершу — риби, під якою крився Христос. Рівночасно Він виступав під символом доброго пастиря в кількох, дещо відмінних варіантах. Культ риби зв'язують так з малоазійсько-іранськими, як і з єврейськими віруваннями. Остаточне оформлення риби як символа припадає на друге століття. Те саме стосується символа доброго пастиря. Що ж до інших символів, як голуб, ягня, олень, пав, вина лоза, пальмова галузка, гранати — всі вони походять від низових культур Сходу, на підлозжі яких виростало християнство.

Можливість іконографічного зображення Бога-Отця в подібні людини створює щойно на переломі 4 і 5 століть св. Августин своєю персоналістичною теорією про Бога як правичне буття. В християнському мистецтві заходять зміни після встановлення догм Нікейського собору. Досі воно, блукаючи, намагалося інтуїтивно передати християнський зміст мовою нових символів, проте, не маючи за собою власних традицій, раз-у-раз брало готові зразки з тих культур, на ґрунті яких виростало. Зараз догми цю свободу обмежили, устійнили зображення Господніх ликов, як і святих. Церква допускала до зображення тільки визначені нею сцени з старого й нового завіту та з життя святих. Мистецтво перейняло на себе роль допоміжного чинника в поясненні церковної науки, через що сама його пластична форма мусіла докорінно змінитися. І тут саме християнсько-візантійській естетиці припало завдання — знайти й розв'язати цю теологічну форму нового мистецтва.

Вже в зображенні лика Христа-Логоса іконографія шукає не ідеально-гарного за грецькою естетикою, але схематично-правильного, навіть в деякій мірі стилізованого, що відображувало б у собі саму суть форми, саму ідею (платонізм).

Нематеріальна космологія Григорія Ниссенського приймала, що матерія не є реальною, що буття має ідеальну природу. Адаже якості (форми) не є матеріальні, а саме з них постають речі, отже і речі нематеріальні. Тут ішлося про переборення дуалізму ідеального і матеріального світу в сенсі чистого ідеалізму, що визнавав би тільки ідеальний світ. Так разом з богочоловічою природою Христа, візантійська естетика розв'язала тим самим і проблему людини: відкидаючи індивідуальне, сприйняла субстанціональне, те, що в Аристотеля окреслюється гатунком, типове. Перекидаючи всю увагу на духову сторону, вона зривається пластично-вимірною і зводить твориво до площі, де абстрактне тло набирає зараз просторового значення; матеріалізуючи предмет, вона зводить його до схеми — натяку на річ, — звільненої від речовини.

Зображуючи постаті святих, візантійське мистецтво відтворювало потойбічний світ тих, які вже відійшли. А тому, що вічному буттю душі чуже будь-яке хвилювання, душі святих перебувають у непроминаючій стані зрівноваження, спокою і блаженства, в постійній молитовній екстазі: їхнє буття — це безустанна контемпліяція в Бозі. Самозрозуміло, що таке буття виключало вимірність. Воно знаходило свій вираз в гієратичній статистиці, вільній від рухливих жестів. Золоте тло у візантійських мозаїках, фресках і іконах є саме тим потойбічним, позачасовим і позাপростірним світом блаженних душ. Коли ж в іконографічних зображеннях святих і попадаються кусні природи, діється це тому, щоб задокументувати їхню земну діяльність. Однак ті елементи гір, дерев, будівель носять тільки умовно-декоративний характер, без будь-якого перспективного визначення чи то фігури до штафажу, чи навпаки.

Якщо виходити з засад християнської патристичної етики, треба ствердити, що більшість авторів цього часу ставиться негативно до матерії, а цим самим і до фізичного тіла людини. Згадується, що уже Плотин (3 стол. по Хр.), як поганський філософ, соромився, що має тіло. Гностики добачали зло в матерії і твердили, що вона не від Бога. Тертуліян, щоб піднести Бога й душу, знецінив зовсім тіло, не добачаючи в ньому нічого більше поза злом.

Уже ці приклади свідчать, як мало епоха християнської аскези прив'язувала ваги до дочасного. Зовнішній світ був для неї тільки причиною до гріха, зародки зла лежали уже в самім людським, як матеріальній субстанції. Св. Августин твердив, що розум не в силі нічого піз-

Володимир КИВЕЛЮК

навати без участі почуттів і тіла. Коли ж він усе таки сприймає і пізнає, тоді сприймає тільки предмети, які існують поза ним — об'єктивні, вічні правди. Це пізнання досягає тільки шляхом Божого просвітлення, і воно має інтуїтивний характер. Найвищий предмет гідний інтуїтивного пізнання — це Бог, а супроти Бога як вічного буття всяке інше пізнання не має ваги.

Цим стверджувало перевагу душ над тілом, а інтуїції — волі й чуття — над розумом. Тому що зовнішній повний спокій світ, як неохопний розумом, негідний був, щоб над ним зупинялася людина, вона всю свою увагу перенесла в нутро власної душі, з думкою про вічність і найвище щастя — єднання з Богом.

Коли тіло було тюрмою душі й разом з усією природою крило в собі заляжні зла, ясно, що в теологічному мистецтві для цієї злої матерії не могло бути місця.

Юстиніян з своїми приборчниками (мозаїка з Равенни)

Тодосій ОСЬМАЧКА

Думки

Жінки жаліють тільки тих, що плачуть, і б'ють тільки тих, що плачуть.

Щоб вода не розливалася із посудини, повної вщерть, непотрібно туди вкидати каменя. І щоб збори людські не хвилювалися, непотрібно там розумної людини, бо спокій вимагає одноманітності.

Людина, що нічого не боїться, є таблиця, яку без всяких зусиль уміють читати і школярі, і селяни.

Людина, що керується приказкою: «Хто мовчить, той двоє навчить», завжди виграє тільки на урочистостях та на похоронах. Крім цього, вона виграє у житті

Марта КАЛИТОВСЬКА

Ф. І. ЛЬОРЦІ

Ви співали про смерть, як про дівчину.
Ви її покохали,
як кохали Мадрид,
андалюзьке вино
і гарячий південний вітер.
Ах, ви вміли радіти
п'ючи вино під звук
гітари!

На барикадах
в той день
шли ви
не вино,
а кров:
за дівчину вашу.
за вашу любов.
за смерть ненасичену.
Ви співали:

«Коли я помру
поховайте мене в піску
з могою гітавою.
коли я помру...
Коли я помру
між деревами помаранч
і пахучою м'ятою.
поховайте мене,
коли захочете,
в млинку.
коли я помру...»

І не знала вона,
що в той день.
коли квітли
дерева помаранч
і одяг весільний
красили криваві букети,
кохали ви другу —
іншу і більшу
безумно, нестерпно
як кохати не можна більше,
і звалася вона —
Еспанія.

Її зведено, відкидаючи все матеріальне в іконографічних зображеннях, від людської постаті до предметів довкілля включно, до схематично-стилістичних форм чи то сплющеної силуету, замкненої контуром (людини), чи то до декоративного, символічного знаку — натяку (природи). В прокладенню складок одяжі, в зволах спадаючого волосся і в самому лику — всюди всевладно панує графічна лінія. Вона зараз є висловом не об'ємного пластичного в розумінні світо-тінів, а тільки просторового, зведеного до поверхні, яку обмежує контур. Якщо душа за Григорієм Ниссенським може обійтися без тіла, тоді вже й профільна силуета, обведена самою лінією, є достатнім зображенням її спіритуальної форми.

Навіть пролонговані смуги фарб на площах, розбитих лініями складок одяжі, низходячі від темних тонів до яскрих пробілів (як натяк на старогрецьку тривимірність), не в силі дати ілюзії моделювання. Вони підкреслюють тільки багатство арабескової графічності поведеної ритмічно в різні сторони в вигляді рисок та площин. Таке ж відношення застосоване до поз та жестів. Вічності притаманна святочність, безрух, достойний спокій, рівновага. Тут вилилася вона в статичну монументальність, в покіру. Коли ж і зазначено рух у поставі, жестах чи ході, вони все ж умовні, не-реальні, як все потойбічне буття, позбавлені будь-якої витонченості, прості, як простою є шира і гаряча молитва.

і тією славою, яку має потайний собака.

Біографії великих людей завжди будуть найгірнішою провокацією для недосвідчених серць, щоб робити поруч готових законів своїм беззаконства. І слава Богу, що поліція ніде не читає біографій великих людей.

Для того, щоб урятувати людину, потрібно розуму. А щоб згубити, потрібно її поставити у центрі громадської уваги, де діє не розум, а заздрість, що є те саме, що й замір на душогубство.

У мистецтві люди хочуть бачити те, чого вони не мають.

Люди не святі. Але коли людина чесна, то вона могутніша за всі святощі у книгах світових і за всі закони, вписані туди.

Світ опанований брехунами і шахраями. І через те самотність людини не є якийсь там стан егоцентризму, а тільки такий самий крик, як і «Гвалт, рятуйте!»

Своя набуває, як і тінь, не чує, та без нього ми ніщо.

Хто задирає голову до неба, той зневажає свою матір, що ходить по землі.

Коли людина почуває близько божество, то вона наближається розумом до ідіота. Коли ж вона знає, що те місце, де мало бути божество, є порожнє, то людина стає розумнішою. Тому авторитети — завжди вороги порожнечі.

Намалюй одну світову річ уважно і правдиво, і вона нагадає тобі мільйони живих істот нашого світу, які разом заговорять про одного універсального Бога, що зветься, не увагою, не Правдою, а Любов'ю.

Коли дурень молиться у церкві, то здається, що він розумний. Через те дурневі невідігдна далека дорога, на якій не зустрінеється церков.

Ніколи теоретичних правд не можна боронити, бо вони схожі на ті речі, про які сказані, так само як і сучасні долини на ті озера, що зникли, для яких вони були колись глибокими лігвами.

Державу можна збудувати і без грошей, але без совісті не збудуєш навіть приязні до себе у свої дитини.

Елізабет ЕНРАЙТ:
(Elizabeth Enright)

ДЛЯ КОЛЕКЦІЇ

(Скорочено)

К олія вилізла сходами з підвалу, то побачила, що день обіцяє бути гарним. Я ніколи не знаю, як надворі, аж поки не вийду на вулицю. Я зраділа гарній погоді. Сонце ще ховалося десь над обрієм, але небо над будівлями відсвічувало його промені. Було тихо, був недільний ранок, і зовсім порожні вулиці. У мене з'явилось почуття, що я сама на ціле місто. Я знала, що в парку буде так само порожньо, як і на вулицях, і що мене ніхто не потурбує в моїх розшуках.

Молодою я ніколи не вірила, коли мене запевняли, що старість буває приємною. Ніколи. Проте, мені здається, вони й не мали на увазі таку старість, як оце моя. Вони, можливо, думали про димісію, або релігію, або безжурний побут на західному березі Флориди. Нікому з них не ввижалося самотнє існування в підвалі, чи блукання містом безпритульної кицьки. Таке не здалося б щастям ні для кого, воно не здалося б щастям і для мене. Та ось тепер я щаслива, як ніколи перед тим, хоч може щаслива не є цілком відповідне слово.

Краще сказати — безтурботна. Безтурботна, бо відреклася. Відреклася либонь від усього. Я свята переконана, що на світі небагато людей, які здатні це зробити, та я зробила.

Людина не може бути щасливою в молодості, бо її непокоїть так багато різної любові, а з любов'ю приходять ненависть, а поміж ними двома — біль. Людину шарпають на всі боки почуття, яким вона не може дати ради, чи ба, навіть зрозуміти. Крім того є ще досить інших надокучливих речей: доглядати, щоб діти були чепурно вдягнені; турбуватися першими зморшками на обличчі; намагатися утримати гроші в банкові. О, повірте, ні за що в світі я не погодилася б знову бути молодою! Я не хочу нічого повертати. Мій чоловік помер. Мої діти вирости й розійшлися, а їх ніколи не бачу. Я не затримувала їх. Та вони й не хотіли б мене такою, якби побачили. Отож — найкраще так, як є. Я вільна, мов кицька, що ходить, де хоче, і ніхто не заважає мені збирати. Також нікому немає діла, чи я користуюся штучними зубами чи ні, і тому я ними ніколи не користуюся. Вони завжди лишаються вдома у склянці з водою і не турбують мене.

*

Я вже згадувала — ранок був чудовий. Вчора по полудні лив дощ; на розі з металевого коша-сміттярки стирчала поламана парасолька. Я мала їх досить дома, до того ж у неділю вранці мене взагалі мало цікавили такі коші: занадто багато порожніх пляшок, і жодної краплини для заохочення.

Ні, мене тягнуло до парку. Ось я повертаю за ріг і бачу його перед собою, як він стоїть, наче шматок лісу, перенесений тасмичними силами. Бог знає звідки, і покинутий серед вулиць. Він завжди так виглядає раннього весняного ранку. М'яке свіже листя, і ніде ні душі.

Проте, ви знаєте — це тільки так здається. В паркові завжди хтось є. Не встигла я перейти вулицю і ввійти у браму, як побачила першу особу: п'яницю, що забрів сюди вчора і лежав на ослоні, мертвий для світу. При погляді на нього в мене промайнула думка — адже був час, коли хтось учив його ходити і вмивав дитяче личко; в той час він був новим і цінним.

— Ти солодко спиш, — озвалася я прохляючи, — втішайся своїми снами, бо коли прокинешся, світ виявиться не таким рожевим.

Другим я побачила Олея. В ранню годину він не від того, щоб перекинутися кількома словами. Пізніше, як до парку зійдуться люди, він уникатиме розмов з мною, бо я виглядаю не зовсім пристойно. Я це знаю, і мене це не дратує. Гонор теж належить до забутих речей. Коли моє дзеркало впало з полицки й розбилася, я повикидала скалки і не потурбувалася придбати нове. Добрих кілька років я не приглядалася зблизка своєму обличчю, і, мені здається, це не робить жодної шкоди.

Олей пхав доріжкою тачку, а з неї стирчали праблі та м'яглі, наче ніж і виделка. Помітивши мене, він зупинився.

— Галло, Іво!

— Який хороший день, — вирвалося в мене.

— Я не певний, чи він аж такий хороший, — буркнув Олей. — Ті вчорашні вітер і злива, — глянь скільки галуззя вони оббили. Доведеться цілісний день возитися, доки вибираєш, і знов розболиться поперек —

— Це погано.

— до того у неділю я все маю робити власноруч: мій напарник зовсім не виходить. Я вже казав йому, що звернуся до міської управи, або й зовсім кину —

— О, ні, не роби цього!

— якщо не матиму помочі в неділю. Шукатиму іншого заробітку. Мені докраю остогидло підбирати це галуззя і ті прокляті газети, що їх люди ніколи не зачнуть у сміттярку, а вічно кидають серед... —

— Дійсно неприємно.

Олей постійно нарікає. Його розмова — це довгий стогін, посичений на окремі слова. Його скарги безконечні, як солітер. Кажуть, солітера не можна позбутися, аж поки не знайдеш його голову. Та якби він надумав знайти початок Олесевим журбам, вам довелось б зайти так далеко назад у час і в його життя, що врешті-решт ви позбулися б не тільки журб, але й самого Олея.

— Але день безперечно хороший для того, щоб полювати за речами, — нарешті вставила і я слово посеред скарги. — Доц позмивав пиліюку.

Олей взявся за тачку.

— Щасливого полювання, Іво. Дивись, не забудь повідомити, якщо знайдеш уран.

Кинутий ним погляд і усмішка відверто говорили, що я або дурна, або божевільна. Подібних усмішок бачила я багато за останні роки. Інколи крізь них просвічує крихта доброзичливості, як ось у Олея. Тоді я кажу собі — вбирай цю доброзичливість і не звертай уваги на інше.

Я не єдина дивачка в парку. Що б ви сказали про тих старих, які — година чи негода — приходять сюди тричі на день годувати голубів? До речі, чи ви звернули увагу, що голубів годують завжди чоловіки? Якщо жінки заходяться годувати птахів, то вони годують звичайно горобців. Я це помітила. Або ота жінка, що виходить рано вранці з собакою? Мабуть найстарішим собакою в світі. Він такий старий, що втратив собаку подобу і більше скидається на чудернацьку меблю. Його лали рухаються точнісінько так, як рухалися б ніжки стола або стільця, якби могли. Його власниці ніколи ні з ким не говорить, тільки з ним. «Чи тобі не холодно, серденько? Скажи мені. Може треба було взяти твій колушок, душко?» Мені здається, тварина перелягала життєву лямку геть далеко поза призначений час, бо просто-напросто не наважується померти: що тоді станеться з власницею? Є ще одна леді, десь мого віку, завітчана стрічками й вуальками, з плямами рум'ян на вилицях, яка заходить до парку на високих каблучках і пристоює після кожного кроку. Після кожного кроку. Вона посувається так обережно й непевно, наче йде по ливні. Та вона й справді йде по ливні, по дуже тонкій ливні своєї рівноваги, адже ніхто не пам'ятає, коли вона була тверезою. Так то. Є ще маленький вихудлий чоловічок, що метушливо бігає доріжками, час від часу зупиняється і пише щось на асфальті кольоровою крейдою. Він так схвильовано озирвається і так поспішає, що ви напевно подумаете, він пише якусь дурницю. Підійдіть ближче й прочитайте: «В Христі спасіння». Всього-навсього. А проте, сам він не виглядає на спасеного. Значно спасенішим здається товстун, що в літні дні приносить з собою волотруну і сідає на сонечку, виблискуючи спитнілою лисиною. Він надимає великі червоні щокі, і труба починає верещати. Навколо нього не буває нікого, окрім дітей. Люди покидають сусідні ослони, як тільки побачать, що він увісв'я. Але він не зважає. Це риса, пригаманна усім тим людям — вони не зважають. Вони роблять, що їм до вподоби, навіть коли це не є прийнятно річчю.

Щодо мене, то я люблю вишукувати речі, нецікаві для інших: згублені гребінці, та ключі, та гудзичи, та старі рукавиці, або фальшиві перлини з порваної низки і черепочки порцеляни з гарчички візерунками. Сміття, скажете ви. Не так для мене. Кожна знахідка таїть несподіванку. Це дарунок, посланий в нагороду за мою пильність, він має приховане значення, хоч я й не вмю його пояснити. Буцім то речі є лише виявом якихось обіцянок, провідними знаками, залишеними на дорозі задля мене. Інколи трапляються знахідки, що мають деяку вартість: центи або п'ятячки, а одного разу навіть доляр; старовинна скляна кулька з манісінким конем всередині; дві незіпсовані автоматичні ручки, фотоапарат, чотки зі срібним хрестиком. Їх можна продати і заробити кілька долярів, та я однаково радію і тому, що не варте ні шеляга. Своєрідне заняття. Я цілком згодна, що своєрідне, але я почуваю себе щасливою від часу пошуків. Окрім того, воно корисно для здоров'я бути на повітрі.

*

Ранок, про який я оповідаю, був схожий на багато інших, хоч може й крашій, ніж більшість — бо травневий. Цвіло локуст-дерево, розпускаючи нав-

коло пахощі, ніжніші від парфумів, і роняючи маленькі шапочки-квіти на стежку. Кульбаби виблискували серед трави, а на деревах виспівували справжні лісові птаці, що зупинилися перепочити по дорозі кудись інше.

На початку пошуки не були дуже успішні. Кілька кульок — весною завжди знаходиш кульки; носова хусточка з ім'ям Флоренс, надрукованим вздовж і впоперек; шматок шпатулу.

Біля дев'ятої з'явився Анджельо, і я зупинилася на хвилину перемовитися словом. Він найсимпатичніший чистильник черевиків. Колиш, коли я це носила справжній, він мав звичку чистити їх за дармо. Тепер я волію взувати хлоп'ячі калці на товстій гумовій підшві. Вони так м'яко ступають.

Полювання продовжувалося. Я вийшла на центральну галявину — найбільшу, на якій розсаджено кущі та вишні, — і тут мене спіткало щастя: я знайшла розірваний разок намиста. Скло мало всередині дрібненькі триципки і від соняшним промінням виглядало зовсім, як опал. Чудове! Трапилася також іграшка-індієць з пластики, буде що дати котромусь із дітей у моєму кварталі, та клатик порваного листа з словами «Всього найкращого. Ірвінг». Я сховала папірець, замість торбинки, в кишеню. На щастя. Наче побажання всього найкращого справді було для мене. Я відчувала — воно було.

*

Проїшла Кончітта Санфіліппо. Вона завжди з'являється у неділю вранці, тягнучи дитячий везик, заржавілий та скрипучий, і визирують розкидані газети, а для чого, я не знаю. Можливо вона також належить до химерних, це стареньке засушене створіння більше схоже на комаху, ніж на людину. Вона заговорює до мене по-італійськи, а я відповідаю англійською. Ми обоє не розуміємо ні слова з розмови іншої, проте наші відносини цілком приятельські.

Дзвони Михайлівської церкви пробили одинадцять. Я рідко залишаюся в парку так довго. Сходяться люди і заважають шукати. Але цей день був напрохуд гарний, і я продовжувала ходити.

*

У північній частині парку, на високому п'єдесталі стоїть пам'ятник якомусь генералові. Я ніколи не можу запам'ятати його імення, ані яка війна принесла йому славу, хоч і бачу його майже щодня. Пам'ятник оточений кльомбою, а кльомба — низенькою огорожею. Кожного літа кльомбу засаджують квітами. Цього року там росли братки. (Цікаво, як йому подобалося стояти серед братків?) Ах, ці милі квіти з їхніми насупленими личками і м'якими соковитими барвами. Я нагнулася, щоб придивитися до них ближче і вдихнути їхній особливий гіркий аромат. Я думаю, саме цей аромат нагадав мені про братки в бабусиному садку. Раптом я побачила їх перед собою, їх і зелень трави навколо, і себе саму на колінах, зайняту підбиранням китиці. Мені було років вісім. Я була вдягнена в біленьку суконку і мала на руці прикрасу з блакитних намистинок, і дві довгих білявих коси. Картина, мов жива, стояла мені перед очима. Я знаю, подібно до п'яниці, у той час я була зроблена з якогось іншого матеріалу, ніж зараз... Єдина річ, якої не можна цілковито позбутися — це пам'ять минулого. Вам може здаватися, що ви цілком викинули її з голови, та раптом — завдяки якомусь звуку, чи запаху, чи видовищу — вона повертається до вас у повній силі і дає болочого стусана.

Отож, коли я стояла так, розглядаючи і пригадуючи, соняшний промінь відбився від чогось серед квітів. Я простягла руку і підняла брошку величезною з срібний доляр. Хоч вона була геть чисто заліплена землею, проте в мене відразу з'явилось відчуття чогось цінного, а не просто іграшки чи дешевої прикраси.

Я понесла її до водогону, щоб вимити. Мої руки тремтіли під струменем холодної води. Витерши брошку полою, я відійшла вбік, щоб мати змогу роздивитися без свідків. Так, каміння було справжнє. Маленька тарілочка, всипана діамантами, а посередині зелений, наче вуличне світло, смарагд. Я знала, що це смарагд, хоч перед цим ніколи в житті не бачила його так близько — між нами завжди було скло.

Я поворушила рукою, і з каміння бризнули пучки світла. Без сумніву, брошка була варта кілька тисяч. Ніколи я не тримала в руці нічого подібного і, наче боячися, щоб багатство не попекло шкіри, вкинула прикрасу в торбинку. Чулося поскрипування возика Кончітти. Я гукнула:

— Гей, Кончітто, дай-но мені на хвилину газету!

Вона мала їх уже повний возик, і мені пощастило пояснити, жестикулюючи ру-

ками й головою, що я хочу. Вона протянула мені оберемок Sunday Times.

Найти відділ «Згублено — знайдено» виявилось не так легко. Я взагалі не розумію, чому той відділ має назву «Згублено — знайдено», якщо увесь складається виключно із «згублено», а від «знайдено» немає і сліду. Ось і тоді, усю шпальту виповняв лемент та обіцянки, що стосувалися всього, починаючи від браслетів з діамантами і кінчаючи собакою, що відкликається на імення Джо. Але ніхто з цілого міста не губив брошки. Може її загублено дуже давно, а може навіть завезено до міста разом з росадою братків. Хто знає?

— Окей, Кончітто, красно дякую. Grazie tante. Danke schön.

Як тільки вона відійшла, я витягла з торбинки всі сьогоднішні знахідки і розклала їх обіч себе на траві — хусточку, і намисто, і брошку.

Іграшки були іграшками і нічим більше, а намисто зовсім не виглядало, як опал, а як мотлох.

*

Я підняла брошку і спостерігала спалахи променів і тремтіння тіней на гранях каміння. За цією грою світла я бачила в уяві себе з грішми. З великими грішми, а не мізерною пенсією, що лише не дозволяє вмерти з голоду. Цікаво знати, що б я робила з ними? Ну, та я — жінка. Маючи гроші в банкові, я напевно хотіла б купити нову сукню, пальто. Нові черевикі. Потім, я думаю, мені довелось б знову користуватися штучними зубами, наново привчати себе до них. Дуже ймовірно, що я купила б нове дзеркало і почала б умиватися кожного ранку. До мене повернеться суєта, а слідом за нею прийдуть гордоці.

З'явиться бажання показати себе перед дітьми гідною пошани. Надійде знайомство з унуками, яких я ніколи не бачила, а після цього неодмінно прокинеться потреба любові. І коли я згадаю за любов і знову почну її прагнути, я стану безпорадною... А вдаліні, поза цим усім, поза всіма цими речами, вимальовується останній розділ мого життя: тихі чепурні кімнати та старі жінки, що споживають дістичну їжу і вихваляються своїм минулим, звісно, відповідно оздобленим та приправленим...

На доріжці стояла покинута Олесва тачка, повна галуззя. Сам Олей на другую кінець травника розмовляв з Анджельо. В одній руці він тримав праблі, а другою описував у повітрі кола, і я знала, що кожне коло означає журбу. Я наблизилася до тачки і, порівнявшись, почепила брошку на галузці. Сонце вирвало з неї сліпучі бризки світла. Вона неодмінно приверне увагу Олея, і він дивуватиметься, як це раніше її не зачепив...

Нехай тепер зуміє знайти прикличку до скарги, подумала я, і мені відразу стало весело: адже ясно, як білий день, як сонечко, і неминує, як смерть її податки, що Олей і тут знайде причіпку для нарікання. Я почала сміятися і сміялася всю дорогу. Почуття задоволення й щастя оволоділо мною. Мене ніщо не турбувало.

Переклад Ольги С.

Білоруський ювілят

Білоруський інститут науки і мистецтва відзначив 4 травня в Нью-Йорку тридцятиліття літературної діяльності поета Ригора Крушина. Вступне слово вилосил літературознавець А. Адамович, подавши на фоні білоруського літературного процесу творчий шлях ювілята. Р. Крушину вітали представники білоруських культурних і політичних

установ. На вечорі були присутні білоруські письменники: поетеса Н. Арсенева, дослідник білоруського мистецтва В. Садура, поети Сядьнов, Юхновець і інші. Було зачитане також привітання від об'єднання українських письменників «Слово». Після офіційної частини учасники вечора за спільним столом вшанували свого білоруського поета.

На фото: А. Адамович і Ригор Крушина.

НАД СВІЖОЮ МОГИЛОЮ МИКОЛИ ГЛОБЕНКА

Микола Миколайович Глобенко одійшов у вічність 29 травня цього року...

Ми всі знали, що він тяжко хворий, що він дуже схуд, що він страждає... Але медицина не поставила діагнози... Надіялася, що все це... нервово, а що пізніше, Мужен, де він перебував з дружиною, надасть йому нових сил... І от серце перестало битися...

Не так давно встановило Наукове Товариство ім. Шевченка свій осідок у Франції, в Сарселі. І от ми вже перед другою могилою: Зенон Кузеля, найстарший, одійшов від нас першим, а тепер зійшов зі сцени Микола Глобенко.

Недовгий час пробув він межі нами в Парижі, але встиг вросли в наше інтелектуальне життя, встиг стати потрібним, навіть незамінним, і місце його в нашому житті лишилося порожнє...

Думаю, що не сам я, а всі ті, хто знав і чув Глобенка, сьогодні в жалобі. Смерть вирвала людину в цвіті духових сил, людину, яка мала ще дати стільки нового, яка знала так багато речей, яка мала такі широкі пляни на шляху виконання своєї життєвої місії. Але доля не дала йому її довершити. Слово лишилося недоказаним...

Я не збираюся подавати тут біографію Миколи Миколайовича, бо навіть і не знаю її докладно, а може дечого й не треба говорити, бо певно є близькі люди по той бік залізної завіси, для яких ліпше не все ще згадувати... Я не буду пробувати дати оцінку праці Глобенка як історика літератури, бо це краще за мене зроблять близькі його товариші з фаху. Я хочу тут сказати тільки про місію, яку на себе взяв Микола Миколайович, місію яку він так блискуче, так гаряче виконував посеред нас у Парижі.

Нам треба мати тісний зв'язок з тим, що діється в самій Україні, і не тільки в сфері політичній і соціальної, а й хоч знати, чим живе інтелектуальна Україна, скорше — як живе та як умирає наша еліта. В свій час між двома війнами, а особливо в 30-их роках я мусів мірою своїх сил студіювати українське життя та говорити про нього і своїм, і чужим. Важке це було завдання, бо не все ми могли знати, хоч і знали багато. І от 1945 рік приніс нам нових людей, що прожили під радянським режимом багато років. Сотні розмов підтвердили мені багато з того, що ми знали та про що говорили світові... Але почув я від них і багато нового, невідомого і то особливо в сфері чисто духовій, у сфері думки та творчості, яка проти «всього і вся» жила і розвивалася. Важко зупинити ключ живої води, що б'є з землі, і навіть брутальні сили московських наїзників не в стані були подолати цей могутній потік творчості.

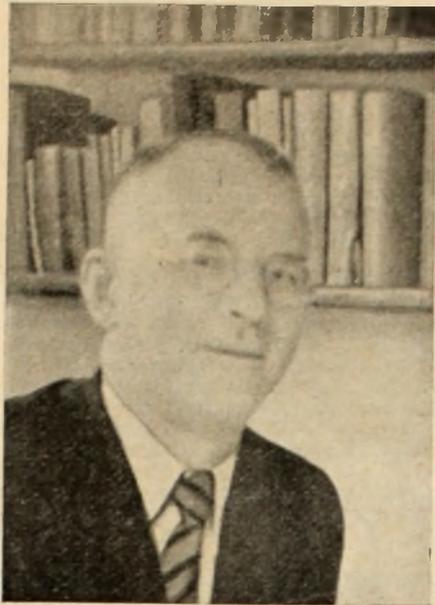
Не один Глобенко знав про це все, але ніхто, принаймні в Парижі, не дав нам такого яскравого образу духового життя України, і то не тільки за ті часи, коли сам Микола Миколайович був ще дома, але й про те, що діється й понині. Він умів читати ті відомості, які до нас доходять, читати та на підставі свого довгого досвіду коментувати їх.

Слухаючи і читаючи те, що нам подавали нові люди, я сам собі сказав: «ніні одлуцаєши...»: не нам тепер, старим емігрантам, говорити за те, що діється на Україні. Ці нові люди краще та глибше можуть виконати місію, яку з таким трудом ми колись брали на себе. І на цьому тлі особливо дорогоцінна була постать Глобенка.

Микола Миколайович дуже багато разів виступав прилюдно в Сарселі та Парижі. На академіях Наукового Товариства він не раз говорив про Шевченка, на академії в честь Івана Франка, на весні 1956 року, говорив він про долю його творів в УРСР. Але найважливішими принципово були його виступи в Українському академічному товаристві, чи то в клубі, який існує при ньому. Тут систематично подавав він надзвичайно докладні й суто фактичні відомості про все наше духове життя на Україні. Востаннє це в листопаді 1956 року. З незвичайною увагою прислухалися всі до його слів; він викликав силу запитань, великі й цікаві дебати. Микола Миколайович говорив дуже просто, незвичайно ясно, а б сказав епічно, але кризь той «епос» відчувалися глибокі переживання самого промовця.

Особливо пам'ятна мені академія, яку наше Академічне т-во влаштувало 1 травня 1955 року, присвячена 25-літтю процесу СВУ та пам'яті поетів і письменників, що загинули... Після короткого слова голови, яке я присвятив головним чином незабутньому могому патрону Сергію Ефремову, свою доповідь виголосив Микола Миколайович, а Марта Калитовська та Василь Маркусь просто й гарно відчитали уривки з творів тих, що загинули... Всі були зворушені. Але героєм цього дня був звичайно Микола Миколайович. Він так само говорив просто, як завжди, але слова його були перейняті таким глибоким почуттям, що

вони, як краплі дощу, падали на душі всіх присутніх. І на закінчення, згадуючи слова Куліша над труною Шевченка, він сказав: «Ми будемо йти твоїми шляхами, проповідувати твої думки, а коли нам не буде дано це робити, ми будемо мовчати». «І от, — додав Глобенко, — саме й цього права позбавлені наші письменники». В цьому найбільша трагедія нашої

доби. Нема більшого знуцання над людиною, як примушувати її говорити протилежне тому, що вона думає.

Микола Миколайович умів тримати в

руках свою аудиторію: доповідь його з приводу 150-ліття Харківського університету тривала півтори години, і до кінця всі слухали його з напруженою увагою. Він умів збирати і укладати в систему зібрані факти. Його ерудиція взагалі, а зокрема щодо історії його рідного університету була подиву гідна. Говорив він про різні періоди його існування, про гірші та ліпші моменти, про такі постаті, як Потебня, Багалій, Сумцов і закінчив, звичайно, трагічним марширологом учених у 30-і роки...

Виступав Микола Миколайович і перед чужинцями і прочитав дві доповіді в Міжнародній академії: «Стан літературної критики на Радянській Україні» та «Переклади Міцкевича на українську мову». Цю доповідь у ширших розмірах повторив він в нашому Академічному товаристві, де особливо зупинився на характеристичні самого перекладача Міцкевича, Рильського, та на певній спорідненості двох поетів. Його виступи в Міжнародній академії викликали велике зацікавлення, і в інших доповідях, учених інших національностей цитували його. На цьому терені він ще багато, дуже багато міг би зробити.

Хоч я й зарікаю говорити за Миколу Миколайовича як критика, але не можу все ж не сказати, що, згадуючи в своїх доповідях того чи іншого письменника, він завжди намагався передати саму суть твору, і до того додавав тільки кілька своїх зауважень. Таким чином твор кожного письменника яскраво поставав перед очима слухача. Але його манеру критики я найбільше відчув у той пам'ятний мені вечір, коли Микола Миколайович з дружиною були в нас у хаті, і ми годинами говорили про сучасну нашу літературу. Властиво говорив сам Микола Миколайович, і скільки яскравих образів то з одного, то з іншого

письменника він передавав нам цілком захопив нас з дружиною. Тут він був менш епічний, ніж на катедрі: імпровізував, говорив од душі, і тоді я найбільше відчув його глибоку любов до нашої літератури.

Кінчаючи це своє слово пам'яті Нєбіжчика, я не можу оминати саму особу Миколи Миколайовича: привітний, дуже милий в обходженні з людьми, він якось природно приваблював усіх до себе. А щодо мене, то він уже здавна цілковито завоював мене. Не так багато ми бачилися: на різних зборах, на засіданнях НТШ і тільки зрідка насамоті. Не мали часу... Але є люди, з якими кілька розмов в'яжуть нас більше, ніж довге спілкування з дня на день з іншими... Коли ми починали говорити, то тільки кончилося примушувала нас припинити розмову. Вона легко точилася, і не тільки завдяки численним спільним інтересам, а й тому, що ми говорили однією мовою... Не дивлячися на різницю віку, не дивлячися на виховання, здавалося б — таке різне, ми дивилися на речі одними очима. А це й є передумовою тієї дружби між людьми, що так рідко трапляється. І чашу цієї дружби мені не довелося випити до дна...

Смерть Глобенка відіб'ється дуже глибоко на житті Академічного товариства. Вона є майже катастрофою для НТШ, бо проф. Кубинович втратив головного й незамінного співробітника в складанні «Енциклопедії Українознавства».

І нарешті, та й перш за все, не можна не згадати його осиротілу дружину, Серафиму Вікторівну, таку милу, таку глибоко вірну йому душою... В цей важкий для неї час ми з дружиною перебуваємо духово з нею. І Серафіма Вікторівна мусить знати, що Микола Миколайович мав справжніх друзів, які його не забудуть. Нехай хоч це буде й утихою...

Олександр ШУЛЬГІН

Україна між Заходом і Сходом

(Продовження з 1 стор.)

ніше забарвлення для Сходу, слабше для Заходу, але й тут досить сильну забарвленість не можна заперечити. Те ж саме можна сказати і про європейську боротьбу проти тюрко-татарського світу. Безперечно вона набрала на Сході надзвичайно важких форм, але не був безпечний від неї і Захід. Оминаючи вже Болгарію, Румунію, Грецію, які причисляються до південно-східної Європи, згадаємо тільки, яку важливу роль у цій боротьбі проти Туреччини грали італійські республіки, Австрія і Ватикан.

Юрій Дивнич в статті «Україна — Схід» (Українські вісті, 1949, ч. 43) теж дивиться на Схід як на окрему цілість з своїми окремими завданнями і окремою долею: «Тим часом Схід — це ані Захід, ані Азія. Це окремий складник великого середземноморського європейського культурного круга, що веде свій початок від античного світу і стародавніх греків. У цьому крузі Схід окремий сектор поруч і найближче до Заходу. Схід має свої геополітичні і культурно-історичні спільні умови і свою спільну долю так само, як таку спільність має і багатонаціональний Захід. Не можна відірвати Україну від Сходу. Україна була, є і буде одним з основних складників Сходу».

Це є формула, яку майже можна було б прийняти. Але в цій «майже» саме і полягає чимале розходження. Бо є пункти, з якими ніяк не можна погодитися. Автор говорить про спільність Сходу, але, як побачимо далі, це не спільність, але виразний антагонізм між уживаними ним «київським» і «московським» принципом. Також вихід з середземноморського європейського культурного «круга» стискає Схід як такий в дуже вузькі межі розвитку в одній культурній колі згідно з відомою віденською теорією культурних кругів. Бо середземноморська культура (а не культурний «круг») — це вихідний пункт і для європейського Сходу і для європейського Заходу, це в першу чергу антична цивілізація, що лягла в основу і Заходу і Сходу.

Ще можна ставити питання про належність України (з легкої руки Ю. Липи) до середземноморського культурного «кола», і культурно і геополітично, хоч це є сворідним прикріпленням України до півдня, Чорномор'я. На це є принаймні деякі аргументи: Україна межує й опирається на Чорне море, помітні деякі прагнення в її історії на південь, є зв'язок з античністю (Греція), наше християнство зв'язане з Візантією і македонською Охридською, владає в око расова і мовна близькість України до Балканів: українці своїми расовими прикметами (динарськими) найбільше наближалися до південних слов'ян, головні сербохорватів, в той час як росіяни і поляки мають зовсім відмінний від українців расовий характер, та й українська мова має в собі елементи, які саме її зближу-

ють до південно-слов'янських мов — сербської (див. І. Раковський, Перемога української науки, Наук. Збірник УВУ, Мюнхен, 1948, т. V, стор. 159). Також і проф. Щербаківський твердить, наприклад, що «територія України агрикультурно одержала, як і інші західно-європейські землі, з Месопотамії, і, значить, вона від прадавня і до сьогодні зберегла традиції месопотамського культурного круга, до якого належить теж Південна і північна Західна Європа від прадавня» (В. Щербаківський, Звичай звертати праворуч або ліворуч, Наук. Збірник УВУ, Мюнхен 1948, т. V, стор. 216).

Коли приналежність України до середземноморського культурного «кругу» викликає сумніви, то вже цілий Схід Європи безперечно не вкладається в його рамки. Зрештою середземноморська культура — це є культура Єгипту, Асирії, Вавилону, Греції, Риму, Візантії, арабських держав і т. д. Тут лежать вихідні пункти не тільки для європейського Заходу і європейського Сходу, але й для деяких важливих азійських і африканських культур (напр., іслам).

Але досить про вихідні пункти, які являють з себе зовсім щось інше, ніж культурні круги з їх замкненим і тим са-

мим паралельним характером. Взагалі ми тільки тоді зможемо ясно поставити проблему, коли спитаємо себе, де проходить основний струм європейської культури. Він безперечно проходить на Заході, і вже тому Схід не можна відділити від Заходу. Сьогодні радянський Схід хоче конкурувати з Заходом, хоче мати свою, не тільки європейську, але й світову культуру. Як ми знаємо, це наслідок і продовження старих російських національних тенденцій, що спочатку ковалися під відомими радянськими гаслами, а тепер проклянуть все більш одверто. Сьогодні в добу націоналізму, а почасті і націоналістичного імперіалізму ці тенденції набрали загостреного характеру. Вже справа йде не тільки про окрему цивілізацію. Твердиться, що Росія винайшла всі основні технічні винаходи нашої доби, вона була передовою на цій полі, а тому їй належить право бути провідною країною (або народом) не тільки Європи, але й цілого світу. Росія 19 ст. мріяла про духову місію в Європі і світі, Росія 20 ст. хоче бути і технічним місіонером Європи і світу і їх володарем. Сьогодні не можна закрити очей на те, що Росія хоче переагнати основний струм європейської культури з Заходу на Схід. Але робиться це більш ніж наївними методами.

(Далі буде)

Малює оптимістичного абстракту

ІНТЕРВ'Ю З ЛЮБОСЛАВОМ ГУЦАЛЮКОМ

Читачам «Української літературної газети» Любослав Гуцалюк відомий. Невдавано була про нього стаття з нагоди його виставки, про яку теж і французька критика писала з прихильністю.

Але це було вже декілька місяців тому...

За цей час мистець написав нові картини і вже дослівно напередодні свого виїзду до США він взяв участь у груповій виставці в галерії Кріз.

Дві виставки за рік — це такі досягнення, і то тим більше, коли французькі критики знайшли для нього нові слова похвали та захоплення.

Гуцалюк заруховує себе до абстрактних малюнків, але тут можна уточнити, що він є малює оптимістичного абстракту.

Він так і говорить:

— Я не песиміст в малюванні. Мої картини радісні, веселі. Можливо, в них відбивається моє ставлення до життя. Звичайно, люди нарікають, що життя важке. Однак моя думка про це зовсім протилежна. Я не маю зрештою причини, щоб бути настроєним песимістично. Я оптиміст з засади. — Мій оптимізм, — продовжує мистець далі, — виявляється і в кольориті, і в рисунку. Правда, дехто міг би зауважити, що деякі фарби в моїх картинах дещо понурі. Можливо, але тоді уточнимо дещо: вони понурі й лагідні. І якщо я їх живив в даній картині, то хіба тільки з уваги на рисунок, для кращого його підкреслен-

ня, виопуклення при допомозі цих фарб. Говорачи далі про свій спосіб малювання мистець каже:

— Я ніколи, починаючи малювати картину, не маю перед очима такого архітектурного рисунку, який зобов'язував би мене дотримуватися перспективи, який відразу подавав би мені глибину образу. Це я шукаю в процесі малювання, стараючись тоді викликати перспективу чергуванням теплих і холодних кольорів (теплі на передньому плані, а холодні на задньому або навпаки). Зрештою, я ніколи не знаю наперед, як я представлю даний сюжет... Я починаю лінію, і ця лінія викликає в мене певний сюжет. Коли, наприклад, я малюю квіти, я стараюся представити їх не як самі квіти, а показати їх співвідношення до природи.

Переглядаючи картини Гуцалюка, а їх тільки в Парижі він намалював коло 50, не можна не зауважити, що на них немає людських постатей.

— Це я роблю доцільно, — пояснює він, — просто тому, що, працюючи заробітково в США (рисункові фільми), я малював їх досі сотнями щоденно. Цього я мав вже досить, і тому покищо закінчу їх малювати. Але до фігур я повернуся знову... Так роблячи, я стараюся шукати щось інше, а таке шукання завжди для мене як для мистця є кроком вперед...

Володимир ГАВРИЛЮК

МАЄТОК КОПІЦШ

(Продовження з 4 стор.)

поруч нього баба-білоруска в пілотці з червоною зіркою і в гімнастборці, а з другого дядько Іванько. — це батальйон на фронті приймає присягу. Звідкись згори мідним дзвоном бамжас-кряче невидимий голос, і кожне слово вірається в ухах:

— ... так караст врагов народа рука ...

Могильна тиша, тільки кров бухає в вухах і перед очима розходяться вогняні кола. Раптом тишу прорізає розпачливий дискант тітки Мури:

— Мене ні... я добровольно, ось і пашпорт покажу ...

З мороку впливає знайома розкарячена постать, в уніформі й кашкеті. Перед нею все тремтить. Енкаведист присідає, от-от плине на людей, і харкавим голосом Шнайдера верещить:

— Вааас?

Увесь батальйон угинається хвилями мов нива жита під вітром. Зелений, райдужний кола виринають із мороку і розбігаються прудко. І раптом:

— Шнайдо! — нечувано жаліс проказує дядько Іванько і кров тече з його розбитих губ, а очі кружляють безтямно. — Будь ти проклятий!

— Ти клятий, Бульварний, ти бульварний, — підхоплює, плачучи, Лядько, а за ним і Галья, і Бокса, і Вацай, і всі, всі, скільки їх є, хором кричать, а найдужче Біленький:

— Ти клятий бульваарний! ...

— Аааа! — громом котиться луна під невидимим склепінням цирку.

Широка пика Шнайдера наливається кров'ю, в білястих зінках його спалахують іскри. Поволі, але невхильно, він витягає з-за спини руку і всяке знає, що в тій руці сталева машинка.

Розстріл! — вогненне слово спалахує в мозку. Біленький хоче тікати, але крижаний холод скував його ноги, він рветься щосили і... прокидається, облитий холодним потом. Ноги його справді холодні, ковдра сповзла з нього під час сну, і він натягає її, поволі заспокоюється і засинає знов. Але інший кошмар заповнює його: рухлива стіна зеленого листа — шпінат! — валиться на нього і душить ...

Тепер, удосвіта, він не доопає ще більше ніж завжди, застаріла втрома ламає йому все тіло. Нашвидку п'є він каву, що її наливає йому з солдатського канзана дружина. Зір його блукає по тістому, як шафа, закапелку. Ще небагато хвилини ...

Та ось уже надходить неблаганний час, треба йти на осоружну роботу, з жалем покинути хоч яке, але тепле, сухе і ніби вже аж затишне кишло. В снігах уже гупотять дерев'яні підшви і кругленька Цвечиха, як завжди попереду, на ходу вив'язує хустку і заклопотано бурчить старечкою звичкою собі під ніс, підганяє дочку.

Нема ради. Пора. І мов скрипаль свої струни перед концертом, підтягає Біленький кожен свій ослабий за ніч м'яз і кожен нерв. Дружина вже взута в дерев'янки, готова, Мовчик, хутким поглядає на мить заглядає вона йому в вічі, впливаючи в нього з своїх очей витривалість і силу, і коротким, непомітним для сторонніх рухом, одним пальцем розгладжує його кошлаті брови.

Ще відчуваючи на своєму чолі мужній дотик, крадену ласку дружини, Біленький, у гурті інших, переходить, мов Рубікон який, углу кладку, що за нею каторжний копцішський день. І коли в ніс йому, як і іншим, вдаряє нестерпного гострий сморід, він підводить суху, почорнілу від копцішського дощу, вітру й сонця, на іншій каторзі посивілу голову і дивно спокійними, неквапними, прямими очима оглядає величезний чотирикутний маєткового двору, вже повний возів, крику, волів і метушні сірих фігур, де понад усім, на купі гною, височить войовничка постать Славака, з маршальською булавою, чи що, в руках — то полководець з бугра окидає зором початок бою на бойовищі.

2

Але не Славо командувє парадом у копцішському дворі.

Над трьома сторонами квадрату з однопверхових мурованих стаснь, корівників, курників і свинарень (у частині останніх, у кишлах, замешкують тепер ости) панує чотири-п'ятиповерховий, достить брудний, колись біло-тинкований дім, палац чи замок. З фасаду, зверненого до огороженого високим муром саду, в який вільно входить тільки мешканцям дому та (під час праці лише) тітці Ганні і тітці Тетяні, що раз-у-раз гнуться там над градками, широкі сходи ведуть на просторий масивний балкон. Можна подумати, що перед вами панський будинок, от ніби в Хомутці чи в Березовій Рудці.

Але нема в ньому й сліду великопанської пишноти розлогих палаців наших лівобережних нащадків суворой колись козацької старшини, ніякого стилю не

дошукається в цій неприв'ятній споруді з непоказного німецького пісковика, стоїть вона на іншій, тісній і скутій землі й заради економії місця купчить свої важкі поверхи один над одним. Це не палац гордовитої знаті, це просто міцне, вигідне й нудне житло нудного німецького феодала кінця вісімнадцятого сторіччя, з льожами, коморами і челядницькою для двірні внизу, та з мансардами для покойових слуг нагорі.

Ні, це не палац.

Це також і не замок. Не стирчить він зухвало десь на шпилі над неприступним проваллям, а важко купують грузне на багнистому березі чималого ставу, в найнижчій тощі копцішської улоговини.

І хоч чорна луска шиферних плит, що ними крита крута покрівля над і між кількома поверхами мансард, нагадує оперіння якогось птаха, такого ж драпіжного, як і той металевий, що обертається, оглядаючись на всі боки, над флюгерштоком незграбної вежі, ні сіло ні впало притуленої до цього глевокого втвору провинційної тюрінгенської архітектури, надає йому дещо з хижого вигляду середньовічних замків, але нема тут ні бійниць, ні звідного мосту, ні кованої брами. А сама вежа, це не башта для замкових чат оддалі завбачати наближення ворожих кінно і пішо загонів у шоломах і латах, ні, — це тільки поміщицьке недрімане око, що домінує над копцішським ґрунтом і його полями, щоб жилавий, без відказу слухняний німець-

кий кріпак у дрантивому капелюсі й полатаних лахах звідусіль його бачив і відчував на собі, кінно і пішо порпаючись в кам'янистій важкій копцішській глині, не забув ні на мить, що не поминекий дворового посіпаки його, якщо був він сьогодні faul.

І якщо говорити про хижість цього ланівного у Копціші будинку, то була вона сповидно хижістю колись драпіжних створінь, котрі з часом стали живитися падлом, — от таке похмуре гніздо великих, нудних і відразливих птахів, може отих стервоїдів.

Але тепер гніздиться в ньому птах інший, інакшого хову, не з цих околиць. Ляйтенант за першої світової війни, за Республіки студент і дипломант агро-наук, чорний есес часів штурму й походу за владу, а тепер — Landesbauernführer — чимала партійна шишка.

Вікна на другому поверсі, де спальні, навстіж відкриті, чисте повітря в них ллється рікою. Низьке проміння раннього сонця рожевими смугами обарвлює чисту стелю, веселимо грає в скельцях бронзового канделябра.

Солодко потягнувшись, д-р Людов вилазить з-під теплої лерини, стромляє босі ноги в пухові капці з хутра власних кролів і, нахилуши на плечі м'який халат, підходить до вікна, глянючи, для порядку. Він ще не виспався, його розбудив дворовий гамір.

Ясно, — не Славо командувє парадом у копцішському дворі. Лише одну горду мить височить він на бугрі з маршальською булавою, а як ворухнувся, — в руках брудні вила у кізках, і до коров-

Чуковський про Шевченка та інших

В СССР відзначено сімдесят'ятиліття російського письменника Корнія Чуковського. Вітмен, Шевченко і Некрасов були одними з перших письменників, творчість яких стала об'єктом дослідів ювілята. В 1911 році Чуковський закінчив велику статтю «Шевченко. Посвящаю дорогому І. Е. Репіну.» Ця стаття надрукована в книжці літературно-критичних розвідок К. Чуковського «Лица и маски» (вид. «Шиповник» С. Петербург, 1914).

Погляд Чуковського на Шевченка закладений в заключні фрази його статті: «Геніальність є явище національне, і на есперанто ще не творив ні один великий поет».

«Некрасов написав Размышления у парадного подъезда. Шевченко був на це нездібним. «Размышления!» «Що ж размышлять у парадного подъезда!» — «трепа миром, громадою обух сталить та добре вигострить сокиру» — сказав би він «у парадного подъезда.» Для нього до чого тут — размышления!» (стор. 251).

«Інші наші громадянські поети видають сярядом з цим поетом (Шевченком, — Л. Л.) великого гніву якимись анемічними, малокровними, кволими: Некрасов якраз приваблює своєю сумовитістю і резинацією, і це в нього глибоко національна риса: ще в 1827 році етнограф Максимович вказував, що в народних великоросійських піснях «висловлюється дух, покірний долі і готовий підкорятися її велінням», тому що «росіянин не звик брати діяльної участі в переворотках життя», а народні пісні українські, «будучи виразником боротьби духу з долею, відзначаються поривами пристрасти» (стор. 252).

«Зовсім незрозуміло, чому, наприклад, Некрасов назвав свою музу музою помісти і печалі. Де ж у Некрасова поміста? А Шевченко був не даром автором Тарасової ночі!» (стор. 252).

«... Шевченко єдиний із слов'янських поетів міг назвати свою музу музою помісти і гніву» (стор. 254).

«... і варто було йому (Шевченкові, — Л. Л.) хоч трохи відійти або хоч на волос ухилитись в сторону, відірватись на мить від народу, він ставав до невпізнання бідним і слабим. Так дивно: коли він писав не на рідній дніпровській своїй мові, а «по-московськи», по-великоросійському, надхнення відлітало від нього. — «Я не раджу вам друкувати ці російські повісті, — писав йому С. Т. Аксаков, — вона незрівняно нижче вашого великого поетичного таланту... Ви маєте перед собою блискучу арену, на якій ви повний господар». Аксаков не радив йому писати російську прозу, але і російські його вірші були ніскільки не кращі. Його «Тризна», яка, як він сам твердив, була написана ним для того, «щоб великороси не говорили, що я не знаю їхньої мови», є начебто поганій переклад якоїсь гарної поезії. «Шкода, що я погано володію російським віршем», записав він сам у своєму щоденникові. За словами Кулшпа, редакції російських журналів навіть і друкувати не хотіли російських його творів. — «Який чорт і за який гріх спокусив мене спозидатися перед кацатами черствим їхнім словом», — писав Шевченко товаришеві, створивши російську драму «Слепа невеста.» — Чи я винен, що народився не кацапом і не французом». А російською

мовою він володів знаменито, проводячи серед великоросів більшу частину свого життя... (стор. 274).

Зводлячи до опільного знаменника всі властивості творчості Шевченка, Чуковський дає такий його словесний портрет: «В гніві він як пророк, в смиренні як апостол; його ласка переходить в молитву, його протест в подвиг любови і прощення; кожне почуття він доводить до матосу, і релігійний він в кожному своєму слові; інакшим і не може бути великий національний поет, жрець і жертва свого народу, котрий ошляхетив, підніс, перетворив в красу і святиню все, що створила його батьківщина» (стор. 258).

На закінчення подасмо фразу, якою Чуковський починає свою розвідку про Шевченка: «Українська мова, така дзюркотлива, щобелгива, як нібито створена для ніжних, любовних речей: ясочка моя, ласочка моя, зіронька ясна!» — стала у Шевченка іще ніжнішою і ласкавішою, бо воїстиау Шевченка найніжніший і найласкавіший з усіх у всьому світі поетів» (стор. 240).

Чуковський поклав шлях у Росію американському поетові Вітменові. Коли в 1905 році Чуковський опублікував перший переклад Вітмена, він був за це притягнутий до суду. Одна російська газета поважно писала, що ніякого Вітмена в житті не існує і що його вдумав Чуковський. Перша книжка його перекладів з Вітмена зазнала конфіскації і була повністю знищена за постановою Московської судової палати.

*

К. Чуковський українсько-польського походження (так він лише про це в своїй автобіографії). Він досконало володіє українською мовою, його справжнє прізвище Корнічук. В «Енциклопедичному словникові» Гранат (т. 48, 1929) зазначено, що мати Чуковського «селянка родом із Полтави».

Юнацькі роки, навчання і початок літературної діяльності Чуковського пов'язані з Одесою, містом, що дало російській літературі Е. Вагрицького, В. Інбер, І. Бабеля, Ільфа й Четрова, Олешу, Катаєва і інших. Сьогодні, коли ідея імперії померла, на схилі своїх літ Чуковський може бачити, що його «одеський» шлях в російську літературу не мав історичної перспективи і що власне він з своїми одеськими земляками замикає цей сьогодні неприродний шлях. Своє сімдесят'ятиліття Чуковський стрів у час, коли політичне й літературне напруження між народами його походження і народом, літературу якого він презентує, набрало найбільш драматичних форм. І якраз в такий ситуації виявився великий дар, який лишився у спадщину Чуковському від народів, з яких він вишов: з виступу Долматовського на партзборах московських письменників довідуємося про відважний виступ Чуковського. Радянська преса не опублікувала цього виступу, він лише якось чудом пробився на захід.

«Адже найхашливіше було те, що людині з таким надприродним даром обожування і ніжності ці обожування і ніжність були заборонені». Чи думав Чуковський, пишучи п'ятдесят років тому ці слова про Шевченка, що вони в такий же мірі сьогодні будуть стосуватись і до нього.

Леонид ЛИМАН

ника дошкою вивозити гній спускається бідний дояр-полоненик, озирнувшись у той бік, де коло стаснь чути хрипливу німецьку лайку.

Розкарячивши опецькувати ноги й схилившись на виставлену поперед себе палицю, кричить на Йосіпа щось незрозуміле Бульварний, а парубок тільки відсахає вбік своєю чубату голову і, здається, й собі щупить вуха, як ті бендюги Макс і Моріц, що їх він виводить у двір за оброти, старі бендюги у важких хомутах дивоглядного, архимічного німецького крою.

Довготелесий Татко (так його звуть у дворі) з почорнілим довгим обличчям — на ньому сиві вуса Пілсудського й під куцуватими бровами глибоко запалі, повні холодної ненависти очі — нещадно батожить, запрягаючи, терплячих карих волів, періщить їх просто по очах, хекаючи гатить носом черевика під черевом, на смирній німецькій худобі поміщає свою пекучу польську криваду.

— Со он чсе, psia krew? — Таткове пужално вказує на розкаряченого Шнайдера і жертву його крику. З самого початку війни Татко з синами в Німеччині.

Таткові хвацькі сини — Юзеф і Єжи — тільки стискають плечима у відповідь, гейкаючи по німецькому кожен на свої воли поруч із батьком. Хто його зна, що він харчить, пес. Не годне слов'янське вухо вирізати хоч слово з того суцільного гарчання. Та воно зрозуміле й так Гавака псина, бо з вікна визирає господар, мо' похвалить за службу.

Тому й клишоногий Еміль-тракторист і собі видавлює десь аж з дна свого черева «Dali, dali!» і сам налягає, скільки є сили, на дишель волового воза з шпінатом, що його пхають, облипувши, обірвані ости, задом, до фабрики, на горбок.

Любо докторові визирати ранком зі спальні, обводити пестливим поглядом своє останнє надбання — низьку і довгу новеньку споруду через двір навпроти, новеньку фабрику консервувати морозом зелену горюдину. Всього за три місяці виросла вона на місці старої волов'яної, коли з'вилася у Копціші двоного худоба — яєир з України.

Все гаразд.

Чалапаючи назад до ліжка, щоб ще трохи поспати, зупиняє д-р Людов свій задоволений погляд на білявій голівці трирічного Елі, що солодко спить, розкинувши на білій подушці рожеві пухлі ручки. Малесенька Райнгарт у колисці перебирає голими ніжками, водить ясно-блакитними з каламуттю оченятами немовляти, агукає стиха. Сусіднє ліжко порожнє, фрау Людов уже подалася на кухню, сьогодні ж шпінат.

І саме в цей час долітає у спальню кризь розкрите навстіж вікно розмірений крок багатьох хліп'ячих ніг. Школярі примаршували з містечка на поміч. Сьогодні ж шпінат!

І що воно таке, отій вам шпінат?

Ви б сказали — такий собі бур'янець з м'яким, ніжним листям. Мало якого бур'яну є на світі?

Але в ніжному листячку цього непоказного німецького бур'янцю таїться чарівна речовина, та сама, що є її досить у помаранчах, цитринах, бананах та інших плодах інших, багатших країн. Без неї миришавіть і гинуть дослідні морські свинки перед повними коритцями обезвітаміненого корму. Без неї нападає на людей скорбут, цинга, і пелагра, і бері-бері.

У німецькому Третьому Райху шпінат — стратегічна сировина, така ж як і нафта, вугілля, залізна руда.

Що зелену руду здобувають у Копціші двічі на рік. Свіжо зріване листя на фабриці промивають водою, парять злегка, вгортають у прозорі листки целюфану, морозять, пакують у великі картонні коробки й вантажать на станції у вагони-льодофони. Куди його далі везуть, — ости не знають. Така думка, — в порти, на бази підводних човнів.

Не довго приває гамір і вже незабаром вантажні коробки і порожні вози, що в їх запряжені коні й воли, вирушають у поле, за ними йдуть юрми робочих. Посполите рушення валкою обминає розлогий копцішський став і бере-тьсья горбом праворуч.

І коли на довгий копцішський греблі настає тиша, з очеретів по той бік ставу розлягається над сонною водою пристрашний крик дикої качки. Він залітає в покинутий двір і разом з ним могутня хвиля спогадів про безбережну українську ріку в час весняної поводи рине в стужену душу нашого земляка в зелену береті, і враз застигає він неперушно перед дверима своєї кочегарки з похиленою головою, усією вагою тіла обернутий на поставлену сторч залізну лопату, — самотня, з каменю тесана постає із іншого світу, чудернацька й дика в застиглому в безрусі на мить ка-м'яному чотирикутному мішку під недріманім оком важкого драпіжного чорного птаха.

— Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий!

Максим РИЛЬСЬКИЙ

В гостях у друзів

Статтю Максима Рильського, що в червні на чолі делегації СРСР відбув подорож до Франції для участі в з'їзді «Франція — СРСР», передруковуємо без змін з «Літературної газети» від 16 червня 1957.

Ще з дитячих років туркіт голуба має для мене щось, я сказав би, заворожливе. Лагідний, ласкавий, глужувато-одноманітний, він таїть у собі якийсь особливий чар. Це голос мирного спокою й тихої любові, може й суму, але світлого. Недавно я почув цей голос у чудесному лісі, де буки, тополі та інші листяні дерева нижнім сумом своїм утворювали для нього щонайкраще тло, і зрадів йому, як голосові друга.

Це було за п'ятдесят чи більше кілометрів від Парижу, в тихому закутку, де живуть, кажучи по-нашому, «на дачі» Люї Арагон і вірна його подруга Ельза Тріоле. Тут був колись млин. Взагалі селитися на відпочинок та й для роботи в старих млинах чи на місці, де вони були, — дуже милий звичай. Пішов цей поетичний звичай, либонь, від Альфонса Доде, що надумав собі колись пожити в старому вітряку і написав там свої задушевні «Листи з мого млина», як ми звичайно перекладаємо. Точніше було б «Листи з мого вітряка». Той вітряк Доде зберігся до наших днів, у ньому влаштовано музей.

Навкруги дачі Арагонів — вода: плитка річечка по один бік дому, віддалік, і канал чи ставок, течія якого ллється водоспадом, як у справжньому млині, просто в одну з кімнат затишного старовинного будинку. Це нагадало мені «Роман про Трістана та Ізольду», де описується «живе джерело», що прислужилося закоханим до потаємних зустрічей. «Вода спочатку розливалася в мармуровім водозборі широким, світлим та спокійним струменем, а далі, затиснена в вузьких берегах, текла лугом аж до замка, несучи свої хвилі просто в жіночі покої». За мудрою порадою Ізольдиної служниці Бранжієни Трістан «кидав у той струмень шматочки кори та дрібний хмиз, що заплювали у світлицю королеви. Тоді — якщо того вечора щастило Бранжієні одвести короля та лукавих вельмож — королева йшла до милого». (Даруйте, що я дозволив собі навести цитати з реконструкції старофранцузького роману, зробленої Жозефом Бедье, у своєму перекладі).

Звичайно, у подружжя Арагонів ця спокійна течія, яку прискорюють господарі з своєї волі, за допомогою немого млинового механізму, не служить таким романтичним і романічним цілям. Збереглися комічні спогади про те, як у той ставок, облямований вузькою камінною доріжкою, падали то Арагон, то Ельза Тріоле, то їх шофер. Щоб запобігти таким випадкам, простягнуто тепер уздовж потоку товсті канати.

Я потрапив у це затишне місце недавно, під час перебування у Франції, на ласкаве запрошення хазяїв. Після прекрасного Парижу, де якийсь дивно сплітаються, не дисгармонуючи між собою, цюнайтиповіший «модерн» із блискучими вітринами розкішних крамниць, з реклями, з безперервним і безладним, як на наше око, потоком автомобілів — і старовинні вузькі вулиці, строгі лінії чи фантастичні дивогляди — «химери» Нотр-Дам (собор Паризької Матері Божої), суворі пишною Львру, могутні платани бульварів, розкішна рослинність і блакитні озера Бульонського лісу, — після Парижу притулок Арагонів здавався чимось як тиха лягуна серед коралового острова, куди залпливає стомлений мандрівець по довгому блуканні по шумливих морських валах.

У старосвітських кімнатах дому — книги, безліч книг, серед яких, а мені спеціально показав господар українські народні казки в російських перекладах, картини, рисунки — між ними і перший варіант того знаменитого білого голуба Пікассо, якого саме за пропозицією Арагона прийняла Всесвітня Рада Миру як емблему тієї священної справи, якій вона слугує.

З Ельзою Тріоле і Люї Арагоном я стрічався кілька років тому в Києві, потім — у Москві, на II з'їзді радянських письменників. А тепер зустрілися ми не як давні знайомі, а як добрі друзі. Розмова наша — в подвір'ї, за простим дерев'яним столом, де мене частовано «аперитивами» — міцним «мартіні» і пахучою місцевою яблучною горілкою — і пригощувано щойно звареним варенням із полуниці, різними печивами та солодким пирогом, майстерно зготованим господинею, — розмова наша обертається, звичайно, навколо французько-радянських громадських взаємин і ще більше навколо літератури. Доводилося без жалю визнати, що ми — радянські люди і французи — і досі ще мало знаємо один одного. Зазначалося при цьому, що коли наші читачі досить добре зна-

ють класичну французьку літературу — Гюго, Стендаля, Меріме, Вальзака, Флобера, Мопассана тощо, — то для популяризації літератури сучасної зроблено у нас ще дуже небагато. Перебуваючи під свіжим враженням від подорожі до Провансу, я говорив що тамтешні мешканці (та й парижани і жителі інших місцевостей Франції) мають досить поверхову уяву про Радянський Союз. Щодо радянської літератури, то саяк-так відома французьким інтелігентам лише література російська, та й то, скажімо, тільки недавно з'явився французький переклад «Євгенія Онєгіна»... прозаїчний. Напівжартома я докинув, що в цьому розумінні французи зробили крок назад від Проспера Меріме, який добре знав і перекладав Пушкіна, котрого назвав у віці «самого» Гюго найбільшим поетом того часу, Гоголя, Лермонтова, Тургенева, писав статті про російську літературу і російську історію.

Щодо багатонаціональності радянської літератури, то тут, прямо кажучи, у французьких пересічних читачів суцільна біла пляма. Про існування української та білоруської літератур, літератур такого блиску й такої давности, як вірменська, грузинська, таджицька, більшість наших друзів — щирих друзів — у Франції просто не знає.

Над цим треба задуматися Всесоюзному товариству культурного зв'язку з закордоном і його республіканським відділам та іншим організаціям, до завдань яких увіходить ознайомлення зарубіжної громадськості з нашою багатобарвною культурою. Уже повернувшись із Франції, я прочитав в одній із польських газет про двомовне, здається, видання радянських оповідань польською мовою. За-

статтю виходить, що в тому виданні представлена тільки російська література. Це навряд чи справедливо.

І ось тут хочеться відзначити ту велику роботу, яку веде в цьому напрямку Арагон. Він подарував мені дві книги. Перша зветься «Littératures soviétiques», тобто «Радянські літератури». Це збірник доповідей і статей Арагона, в якому значну частину займають враження від II з'їзду радянських письменників і роздуми про нашу літературу та письменників. Там стрічаємо не тільки імена класиків російської літератури та радянських російських письменників, супроводжені глибокими міркуваннями про їх творчість, але й цікаві думки про Шевченка, Лесю Українку, Тичину, Корнійчука, Панча, Смолича, Шияна, Сосюру, Первомайського, Усенка, Бажана, Галана, Тудора, Гаврилюка, Козлаюка, Ванду Василевську, Головка, Яновського, Гончара, Стельмаха, Івана Ле, Кочергу, Малишка, Воронька, Рибак, Нагнибиду, Олійника та багатьох інших, а також Віктора Некрасова, Поповкіна, Павла Безплощадного, Ушакова... Цей довгий, але не повний перелік показує широчину інтересів автора. Розуміється, Арагон, знаючи з мов нашої країни тільки російську, мусить послуговуватися у своїй роботі російськими перекладами... От тут і повинні бути 6 статі в пригоді «ВОКС», Спілка радянських письменників тощо...

Стрічаємо в надзвичайно цінній книзі Арагона і влучні гадки про Навої та Руставелі, про Янку Купалу, Віліса Лаїса, «Давида Сасунського», Венцлову, Райніса, Упіта, Хачатура Абовяна, Аветіка Ісаакяна, Наїрі Зар'яна, Дереніка Демірчана, Гурамішвілі, Акакія Церетелі, Галактіона Табідзе, Шалва Дадіані і т. д., і т. д. Знову таки — тут потрібна наша солідна допомога невиспущеному діячеві й письменникові передової Франції.

Ще більшою мірою потрібна така допомога в здійсненні розпочатої з ініці-

ятиви Арагона серії перекладів з радянської літератури, перший випуск якої, супроводжений передмовою автора «Вазельських дзвонів», лежить у мене на столі. Тут бачимо переклад оповідань та новел О. Толстого, К. Федіна, В. Вишневського, Петра Павленка, К. Паустовського, М. Пришвіна, П. Бажова, І. Андронікова, В. Панової, С. Антонова, а поруч із ними — Мехті Гусейна, Константина Лорджіпанідзе, Еффенді Капієва, Віліса Лаїса, Юрія Яновського... Серед перекладачів бачимо і ім'я Ельзи Тріоле, навтомної популяризаторки у Франції творів Маяковського, Чехова тощо — перекладачки на російську мову творів того ж таки Люї Арагона...

Незабаром вийдуть французькою мовою «Вершники» Яновського. Переклад зроблено за редакцією того ж самого Арагона, який в одній з своїх газетних статей назвав цей твір забутого нашого друга шедевром...

Богдан БОЙЧУК

КОЖНИЙ ДЕНЬ ПРИНОСИТЬ НЕБО

Кожний день приносить небо — повне м'якістю і шепотом світанків, повне пристрасно обіднього горіння, повне тиші у дозрілих вечорах;

кожний день.

Приносить небо, де: на дні — кольори плачуть, де: на дні тремтить росою світло, і глибину, як статуя, говорить мовою мовчання;

кожний день приносить небо!

що відкрити треба, що торкнутися треба, що пізнати треба.

Приносить всім!

Літературно-мистецький нотатник

Ігор Стравінський, один з найбільших сучасних композиторів, відзначив 17 червня 75-річчя свого народження. Його музична творчість мала величезний вплив на молодшу генерацію в музиці, а навіть через посередництво його приятелів: Пікассо, Жіда, Одена, Кокто, Дягілева — на модерний танок, літературу й малярство. Відколи Стравінський перед першою світовою війною появився в Парижі, він перейшов довгий і складний шлях в своєму мистецькому розвитку, що

комунікації з ширшою публікою, якій він, великою мірою, завдячує свої успіхи, невдачі та популярність. Свою творчість схарактеризував раз Стравінський так: «Я не живу ні в минулому, ні в прийдешньому, тільки в сучасності. Я не знаю, що буде завтра, й можу тільки за те заступатися, що сьогодні вважаю за вірне. Якраз цій правді почуваю себе покликаним служити і служу їй без якогонебудь упередження».

*

Американська Academy of Arts and Letters, яка що п'ять років премією найкращого американського романіста, призначила 22 травня ц. р. нагороду Джозові Дос Пассосу.

Дос Пассос є не тільки визначним романістом (він опублікував досі коло десятка романів), але й визначним істориком. Це він довів двома своїми останніми публікаціями: «The Head and Heart of Thomas Jefferson» (1954) та «The Man Who Made the Nation» (1957). В першій він майстерно змалював епоху президента Джефферсона, в другій 1782-1802 роки, коли творилася американська нація.

Інакшими як у цих двох, у прозорій прозі витриманих наукових праць, є стиль і мова Дос Пассоса романіста, розвинуті ним на підставі щоденної розмовної мови, а все таки наскрізь оригінальні й індивідуальні, як рідко в якого американського автора. Його романи з'єднують в собі головні тенденції американського роману: елемент соціальний з мистецьким Вони в Дос Пассоса виступають настільки яскраво, що деякі критики ста-

Архипенкова ідея єдиної організації українських інтелектуалів в Америці

Олександр Архипенко знову зустрівся з ширшим українським громадянством (8 червня 1957) — два тижні після відзначення 70-річчя мистця в Нью-Йорку (див. УЛГ ч. 6 за 1957). Цим разом громадянство було гостем у Архипенка, який виступив з чималою промовою програмового значення.

Зворушливим є те, говорив Архипенко, що українці продемонстрували солідарність бодай щодо мистецтва. Кожний українець має відмінні ідеї і кожний їх беззастанно міняє. В наслідку — неорганізованість, велика мішанина поглядів та ідей, сварня. І саме ці риси, сказав мистець, були одною з причин, що ми й досі народ бездержавний. Адаже суспільні грихи не минають безкарно.

Історичний профіль українського життя в Америці, продовжував Архипенко, приблизно такий: до другої світової війни — заробітчанство: культурне, інтелектуальне життя в найширшому розумінні було неможливе. Після другої світової війни вливається в американсько-українське суспільство поважна кількість науковців, письменників, мистців, музиків

рається в ньому відрізнити естета від есторики.

Перший визначний його роман «Streets of Night» (1922) виявляв ще виразну перевагу елемента естетичного. Але вже наступний «Manhattan Transfer» (1924) поєднував елемент мистецький з реалістичним портретом Нью-Йорку. Мабуть, найбільшим досягненням Дос Пассоса є його дві трилогії: «USA» з романами «The 42 Parallel» (1930), «1919» (1932) і «The Big Money» (1936), та «District of Columbia» з романами «Adventures of a Young Man» (1939), «Number One» (1943) і «The Grand Design» (1949). В першій трилогії героєм є американське суспільство, представлене кількадесятьма дієвими постатями, що дають уяву про тридцять років американської історії. В другій трилогії Пассос намагається з'ясувати феномен американської самоуправи.

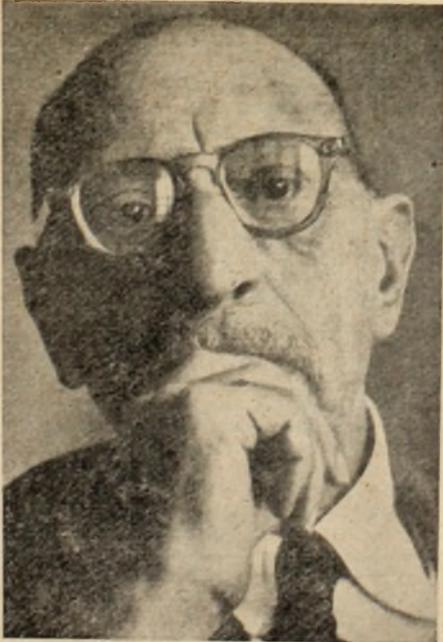
*

У цьому році минає сто років від часу двох знаменитих літературних процесів у Франції. У лютому 1857 відбувся процес проти Флобера, якому закидали, що його роман «Мадам Боварі» є ніби то морально шкідливим твором. Кілька місяців пізніше, 25 червня 1857 появилася книжка поезій Шарля Бодлера «Квіти зла», що відіграла таку величезну роль в розвитку поезії наступних десятиліть. А вже 20 серпня того ж року проти Бодлера розпочався процес з тими ж самими обвинуваченнями, що й проти Флобера. Поема засуджено на 300 франків кари. Дев'яносто два роки пізніше, 31 травня 1949 року, після складної юридичної підготовки Касаційна палата французького суду «скасувала й анулювала» вирок і звільнила пам'ять Бодлера від вироку, оголошеного сто років тому.

тощо. У багатьох випадках творчість цих людей високоякісна, свіжа й сучасна. І було вже багато прикладів, що американські інтелектуали не тільки цікавились, але й дуже позитивно оцінювали витвори української культури. Тож обставини вимагають (а поглиблене зацікавлення громадянства мистецтвом сприяє) створення однієї організації науковців, мистців, композиторів, письменників — найвищого рівня.

Завданням такої організації, говорив далі О. Архипенко, було б, у першому плані, творити, у другому — своєю творчістю переконавати і вливатися безпосередньо в американську і світову культуру. Тільки треба творити речі високих вартостей і сучасні. Бо творення в душі, який у нас символізується козаком на коні, це звичайний відступ у сімнадцяте чи вісімнадцяте століття. Завдання мистця — до самих глибин відчуття дух сучасної доби і всеохопно відтворити його. Бо тільки великими мистецькими творами, доброю музикою, літературою і об'єктивною наукою можна говорити.

Богдан БОЙЧУК

Ігор Стравінський

ПО СТОРІНКАХ РАДЯНСЬКОЇ ПРЕСИ

Дуже цікава стаття народного артиста РСРС О. Сердюка в «Радянській культурі» від 25 травня «Проти білих плям і затемнень», яку ми тут подаємо в скороченні. Цікаві його аргументи «реабілітації» «Березоля».

«В березні цього року минуло 35 років з дня заснування одного з провідних театральних колективів України: Харківського ордена Леніна академічного українського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка, колишнього театру „Березіль“. Цей колектив народився в березні 1922 р. в лавах і під крилом 45 Волинської Червонопрапорної дивізії, дістав від неї ідейно-політичну і матеріальну допомогу. Його керівником довгий час був Олександр Степанович Курбас. 35 років існування — це велика робота творчого колективу, яка почалась в бурхливий період життя нашої країни, — в двадцять роки, тобто в перші роки революції».

«В 1922 році група молодих, недосвідчених, по суті не акторів, а лише гарячих ентузіастів нового революційного театру з робітничої і бідняцько-селянської молоді, до лав яких потім вже влилася група досвідчених майстрів таких, як Мар'яненко, Василько, Бучма та ін. під керівництвом Курбаса організувала театр „Березіль“, девізом якого були взяті слова:

Я вибираю березиль, тому що він буря,
Тому що він сміх.
Він ламає все старе, прокладає новому місце.

Я вибираю березиль...
Звідси й назва молодого театру — «Березиль». Звичайно, в цьому девізі дарма шукати ясного світогляду чи чіткої і ясної партійної спрямованості. Ні! Але він, цей девіз, виявляє ентузіазм «березильців», їх відданість революції, їх гаряче бажання взяти якнайактивнішу участь у руйнуванні всього старого, щоб на цих руїнах будувати новий революційний український театр.

«Не можна не шкодувати зараз про те, що Курбас так багато часу, енергії, ентузіазму молодого колективу «березильців» витратив марно, на непотрібні блукання в різних формалістичних «змахах», які так буйно розплодилися в радянській країні в двадцятих роках. Все це ще потребує і чекає пильного, принципового, правдивого ока історика, що має оцінити і негативне і позитивне в боротьбі і самого Курбаса, і керіваного ним театру «Березиль», з обов'язковим врахуванням історичної ситуації в мистецтві того часу, часу, коли ще тільки народжувався соціалістичний театр».

«В театрі «Березиль» поряд із цілим рядом формалістичних постановок — «Газ», «Рур», «Жовтень», «Нові йдуть», «Пошилися у дурні», «Диктатура», «Зо-

лоте черево», — були поставлені і такі спектаклі, як «Бронепоезд 14-69», «Комуна в степах», «97 неможливіків», «Пляцдарм», «Яблуневий полон», «Сава Чалий», «Хазяїн», «Кадри», «Пролог» та інші, що значно відрізнялися від вищезгаданих.

«В цьому театрі розвивалися такі акторські індивідуальності, як Мар'яненко, Бучма, Василько, Ужвій, Чистякова, Гаккебуш, Долинин, Антонович, Милотенко, Федоцева, Радчук і багато-багато інших. Саме з «Березоля», зі школи Курбаса вийшла велика група режисерів, яка стала потім провідною творчою силою українського радянського театру — майже у всіх його жанрах від малих форм, оперети, кіна аж до опери і, звичайно, драми. Це режисери і художні керівники театрів — В. Скляренко, Л. Дубовик, Б. Балабан, Б. Тягно, Я. Бортник, А. Бучма, В. Кудрицький, Г. Ігнатюк, О. Швачко та ін. В цьому ж колективі остаточно сформувався як визначний майстер-режисер М. Крушельницький, який був актором «Березоля», а після усунення Курбаса прийняв на себе керівництво театром.

«Вище я говорив про гіркоту тих фактів, що Курбас так багато часу і сил свого молодого, гарячого, щирого колективу змарнував на формалістичні манівці. Але було б несправедливо замовчувати і такі факти, як щире і гаряче бажання «Березоля» втручатись і робити свій корисний внесок у процес соціалістичного будівництва».

В Академії наук УРСР

З нагоди Загальних зборів АН УРСР, що відбулися 26 квітня в Києві, виступив з доповіддю «Основні підсумки наукової діяльності установ АН УРСР за 1956 р. та завдання на 1957 р.» віцепрезидент Академії М. П. Семененко. Подаємо деякі цікавіші місця з його промови:

«... В галузі мовознавства видано монографію акад. АН УРСР Л. А. Булаховського «Походження української мови» та збірник «Слов'янське мовознавство»... З питань історії видано монографію: В. А. Голобуцького «Чорноморське козацтво», М. А. Рубача «Нариси з історії перетворень аграрних відношень на Україні в період підготовки Великої жовтневої соціалістичної революції»; Г. М. Шевчука «Воротьба трудящих Радянської України проти внутрішньої та зовнішньої інтервенції на Півдні в 1920 р.»... З питань економіки видано... колективну працю (керівник Д. Ф. Вірник) «Нариси з історії економічної думки на Україні». З питань історії образотворчого мистецтва монографію Ю. Л. Турченка «Киевская рисовальная школа М. Мурашко» та з історії держави — Б. М. Бабія «Міс-

«Одним з таких яскравих фактів було створення в театрі п'єси про будівництво одного з первістків першої п'ятирічки — ХТЗ, яка звалась «Народження велетня». П'єса була написана і поставлена Курбасом...»

«Мені здається, що шевченківці — цей своєрідний колектив із своєрідним, неспокійним і часом нерівним творчим шляхом від молодого недосвідченого «Березоля» до академічного ордена Леніна театру ім. Т. Г. Шевченка заслуговують на увагу наших істориків і театрознавців і чекають на неї... Особливо солідно і кваліфікованої аналізи, пильної об'єктивної і справедливої оцінки потребує перший період діяльності театру «Березиль». Проте деякі теоретики і мистецтвознавці, використовуючи той факт, що Курбас в свій час був усунутий від керівництва «Березодем», замовчують цей період нашої творчості...»

«Зовсім нічого не говориться про «Молодий театр», теж певне тому, що він був організований Курбасом. А тим часом він відіграв свою позитивну роль в історії українського театру. І те, що в цьому театрі вперше в історії українського сценічного мистецтва була поставлена Курбасом трагедія «Цар Едіп», лишається непоміченим істориками. Не можна обминати колосальну роботу і Курбаса і молоді, що, закінчивши театральну школу ім. М. В. Лисенка, об'єдналася в «Молодий театр».

«Варті, по-моєму, більшої уваги «Гайдамаки» Шевченка, які інсценував і поставив Курбас в 1920 р., на замовлення

цеві органи державної влади УРСР в 1917 — 1920 рр.».

«Відзначаючи певні досягнення в галузі суспільних наук, треба разом з тим вказати на істотні хиби в значній частині праць, виданих останнім часом. Ці хиби були пов'язані насамперед з недостатньо глибоким вивченням матеріалів і архівів, а також подій і суспільних явищ. В наслідок цього велика кількість наукових праць інститутів Відділу суспільних наук, в тому числі такі, як «Історія Української РСР» і «Історія української літератури», особливо другі томи, потребують серйозної переробки і додаткових більш глибоких досліджень... До видання готується ще багато компільтивних праць, без глибокого вивчення архівних матеріалів і історичних документів...»

«Нам конче потрібно подолати відставання від рівня, який досягнуто в Радянському Союзі...»

«Треба відзначити, що великим недоліком є занепад досліджень з географії в нашій республіці... необхідно подолати відставання і розвивати дослідження по експериментальній ботаніці... Необхідно на основі документальних, статистичних та інших першоджерел і матеріалів більш глибоко вивчати історію суспільства, зокрема національно-визвольний рух, історію спільної боротьби російської і української робітничої класи і революційного селянства проти царизму і капіталізму за створення української радянської держави...»

«Надто слабкий ще в нас Інститут філософії, але директор інституту членкор. АН УРСР Д. Х. Острянин мало працює над поповненням інституту кваліфікованими кадрами і не згуртовує навколо інституту філософів України. Разом з тим в Інституті ще ліберально ставляться до співробітників, що виконують роботи на низькому науковому рівні».

«В Інституті літератури майже не розробляються теоретичні питання літературознавства і естетики, а дирекція інституту (акад. О. І. Білецький і членкор. АН УРСР Н. Є. Крутікова) не ставить цих питань перед президентом АН УРСР і не підбирає для цього необхідних кадрів. Необхідно прискорити роботу по створенню словників (українсько-російського, тлумачного та ін.). Дирекції Інституту мовознавства слід звернути на це особливу увагу, як на справу великої ваги, що сприяє розвитку української мови і культури».

«Погано в нас і з дослідженнями з етнографії. За останні 10 років монографій з етнографії не було видано. Викликає у нас тривогу стан підготовки монографії «Українці». Необхідно обговорити питання про стан підготовки монографії «Українці» на Президії АН УРСР. Перед етнографами стоїть завдання — більше видавати праць з народної творчості, збагатити нашу культуру, розкрити спадщину нашого народу, широко впроваджувати у виробництво предметів побуту українські національні мотиви».

«Найважливішими завданнями в галузі суспільних наук на найближчий час є: підготовка до видання «Історії суспільно-політичної і філософської думки на Україні», «Історії Української РСР», т. II, «Історії української літератури», т. II, великих монографічних праць «Українці», «Утворення української соціалістичної нації», «Історія Києва» і т. д.»

НКО, перед наступом білополюків на Київ».

*

Доцент Київського університету П. Тимошенко помітив в «Літературній газеті» від 4 червня 1957 статтю «Назрілі питання», в якій мова про занепад радянського мовознавства.

«У нас немає, — пише автор, — етимологічного словника української мови. Видання вкрай необхідного історичного словника закінчилося двома книжками (із запланованих восьми) ще на початку 30-их років. Дуже погано поставлена справа з виданням термінологічних словників, двомовних — українсько-іноземних та іноземно-українських словників, немає навіть задовільного словника іноземної лексики».

Умови передплати

на двотижневик «Сучасна Україна» разом з «Українською Літературною Газетою»:

	одне число	ПЕРЕДПЛАТА	піврічна	річна
Австралія	1 шил.	10,6 шил.	21 ш.	41 ш.
Австрія	1.50 шил.	16 шил.	32 ш.	61 ш.
Аргентина	1 пез.	12 пез.	24 п.	46 п.
Бельгія	6 фр.	65 фр.	130 фр.	250 фр.
Бразилія	3 кр.	31 кр.	62 к.	118 к.
Великобританія	1 шил.	10,6 шил.	21 ш.	41 ш.
Венесуела	—40 бол.	4,50 бол.	9 б.	17 б.
Голландія	—50 г.	5,40 г.	10.80 г.	20.60 г.
США і Канада поштою				
летунською	—20 дол.	1.95 дол.	3.90 д.	7.80 д.
звичайною		1.30 "	2.60 "	5.20 "
Німеччина	—50 нм.	5.40 нм.	10.80 нм	20.60 нм
Франція і Туніс				
Франція	35 фр.	360 фр.	720 фр.	1365 фр.
Швейцарія	—60 фр.	6.50 фр.	13 фр.	25 фр.
Швеція	1 кор.	10 кор.	20 к.	38 к.

До Канади і США газету висилаємо летунською поштою

Адреси наших представників

Австралія:	Fokshan Library & Book Supply 1 Barwon Street Glenroy W. 9, Vic.
Австрія:	Вплати пересилати безпосередньо на адресу в-ва СУ.
Аргентина:	Prof. Bohackyj Jurij c. Soler 5039 Buenos Aires
Бельгія	O. Zmija 9, rue des Brasseurs Louvain
Великобританія:	Ing. Jaroslaw Hawryliw, 135 Beech Rd. St. Albans, Herts.
Венесуела:	Mr. A. Dejneka Catia — Alta Vista Calle S-n Szidro Nr. 40a Caracas
Канада:	O. I. Ellashevsky 118 Medland St. Toronto 9, Ont.
США:	G. Lopatynski 875 West End Ave, Apt. 14b New York 25, N. Y.
Франція і Туніс:	Soroczak Miroslaw Oury-Sud 69 Florange (Moselle)
Швейцарія:	Dr. Roman Prokop Schwarztorstr. 120 Bern
Швеція:	Harbar Kyrgylo Box 62 Huddinge

КНИГА, НЕОБХІДНА В КОЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

видає:
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. Т. ШЕВЧЕНКА

Найкращий подарунок при кожній нагоді!

I, II, III — перша, загальна частина (ЕУ/1), цілість у трьох томах; ціна дол. 45.—; вже давно появилася.
1, 2, 3, 4, 5 — друга, словникова частина (ЕУ/2), цілість у п'яти томах; ціна в передплаті: дол. 50.—; після появи четвертого тому: дол. 75.—; вже появилася перший том.

Ціни в іншій валюті відповідають рівновартості долара. Близьчі інформації уділяє і гроші приймає:

Verlag Molode Zytia, München, Dachauer Str 9 II, Germany.

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА

UKRAINISCHE LITERATUR-ZEITUNG
THE UKRAINIAN LITERARY MAGAZINE
NOUVELLES LITTÉRAIRES UKRAINIENNES

Herausgeber: Ukrainische Gesellschaft für Auslandsstudien e. V.

Geschäftsführer: Bohdan Kordiuk

Redagуют:

Іван Кошелівець, Юрій Лавріненко
Статті, підписані автором, не конче висловлюють погляди редакції.

Адреса редакції:

München 2, Karlsplatz 8/III, Deutschland
Tel.: 59 46 67

Druck: „BIBLOS“, München 13, Heßstr. 50-52